

Masteroppgave

Hjemmefrontens likvidasjoner i litteraturen og i avisene

Av Marielle Gårder Pedersen

Vår 2015

Institutt for arkeologi, konservering og historie

Universitetet i Oslo

Veileder: Arnfinn Moland

Norges Hjemmefrontmuseum

Kort sammendrag av oppgaven

Jeg vil her gi et kort sammendrag av oppgaven der jeg presenterer hoveddelene. Første kapittel er presentasjon av oppgaven, der jeg blant annet går igjennom problemstillingen, avgrensning og definerer relevante begreper. Videre gir jeg en kort innføring i fenomenet Hjemmefrontens likvidasjoner, før jeg i neste kapittel ser grundigere på dette. Deretter ser jeg på fremstillingen av Hjemmefrontens likvidasjoner i litteraturen, før jeg ser på fremstillingen av Hjemmefrontens likvidasjoner i avisene, henholdsvis Aftenposten og VG. Videre ser jeg på hvorvidt det har vært en holdningsendring angående Hjemmefrontens likvidasjoner, blant historikere, forfattere, krigsveteraner og i befolkningen generelt. Før jeg deretter ser på hvorvidt dette burde blitt forsket på, og om det er en naturlig del av krigslitteraturen. Tilslutt gir jeg en grundigere oppsummering av alle kapitlene før jeg konkluderer hele oppgaven.

Hjemmefrontens likvidasjoner under okkupasjonen av Norge ble ikke gjenstand for forskning før på 90-tallet, grunnen til dette var blant annet at krigsveteranene med Hauge i spissen ikke ønsket noe forskning på det, og ikke minst at flere relevante arkiver har vært sperret. Antallet likvidasjoner som Hjemmefronten utføre er ikke skremmende høye, sammenlignet med andre tysk okkuperte land. Det foreligger en uenighet blant flere forfattere og historikere om antallet likvidasjoner. Det har vært en klar holdningsendring til Hjemmefrontens likvidasjoner. 90-tallet er i denne sammenheng et vendepunkt for fremstillingen av Hjemmefrontens likvidasjoner. Bøkene til Moland og Ulateig er i denne oppgaven svært sentrale.

Forord

Når jeg nå etter to år avslutter masteroppgaven min er det flere som fortjener en takk. Aller først vil jeg takke veilederen min, Arnfinn Moland, for kommentarer og tilbakemeldinger og god hjelp med oppgaven.

Jeg vil også takke medstudent Grethe for nyttige diskusjoner om oppgaven og oppmuntringer når det har gått litt trått. Tilslutt vil jeg takke venner og familien min, spesielt samboeren min Anders, for oppmuntringer på veien til en ferdig masteroppgave.

Innholdsfortegnelse

Masteroppgave	1
Hjemmefrontens likvidasjoner i litteraturen og i avisene.....	1
Kort sammendrag av oppgaven.....	3
Forord.....	5
Kapittel 1: Presentasjon av oppgaven.....	8
Innledning.....	8
Problemstilling	8
Utgangspunkt.....	9
Presentasjon av litteraturen.....	10
Kapittel 2: Metode og teori	13
Avgrensning	15
Kildene	16
Definisjon av relevante begreper.....	16
Kapittel 3: En kort innføring i fenomenet likvidasjon.....	18
Innledning.....	18
Prosessene rundt Hjemmefrontens likvidasjoner	19
Antall likvidasjoner	20
Bittern, Buzzard og Goldfinch som eksempler	20
Gestapos mot-terror.....	22
Oppsummering	22
Konklusjon	23
Kapittel 4: En grundigere gjennomgang av fenomenet likvidasjoner	25
Innledning.....	25
Hvem ble likvidert?	25
Uenighet om antall likvidasjoner.....	28
Formålet med likvidasjonene	29
Oppsummering	30
Konklusjon	31
Kapittel 5: Hjemmefrontens likvidasjoner fremstilt i litteraturen	33
Innledning.....	33
Motstandsmennenes egne fortellinger.....	33
Hjemmefrontens likvidasjoner i litteraturen.....	34
90-tallet som vendepunkt	36
Hvordan har Hjemmefrontens likvidasjoner blitt fremstilt?.....	37

Debatten rundt bøkene til Ulateig og boken til Moland	39
Oppsummering	40
Konklusjon	42
Kapittel 6: Hjemmefrontens likvidasjoner fremstilt i aviser	43
Innledning.....	43
Likvidasjonen av Marthinsen som eksempel.....	43
Omtale i avisene etter krigen av Hjemmefrontens likvideringer.....	45
Har fremstillingen av Hjemmefrontens likvidasjoner endret seg i avisene?	46
Befolkningens reaksjoner på Hjemmefrontens likvidasjoner.....	47
Oppsummering	49
Konklusjon	50
Kapittel 7: Holdninger til Hjemmefrontens likvidasjoner	52
Innledning.....	52
Krigsveteranens holdninger.....	52
Forfatteres og historikers holdninger	54
Samtidens holdninger preger historieskrivingen	55
Fortsatt et tabubelagt emne?.....	56
Oppsummering	56
Konklusjon	58
Kapittel 8: Likvidasjonens plass i litteraturen	60
Innledning.....	60
Burde det blitt forsket på?	60
Naturlig del av litteraturen?.....	60
Oppsummering	62
Konklusjon	64
Kapittel 9: Oppsummering og konklusjon av hele oppgaven.....	65
Innledning.....	65
Sammendrag.....	65
Konklusjon	69
Litteraturliste	71

Kapittel 1: Presentasjon av oppgaven

Innledning

Hjemmefronten i det okkuperte Norge under den andre verdenskrig brukte mange ulike metoder for å gjøre livet til okkupantene vanskeligst mulig. De ulike metodene var alt fra «gå sakte» aksjoner, sprengning av jernbane, bygninger og skip, til propaganda aviser mot den tyske stat. En annen litt mer ukjent og betraktelig mer tabubelagt metode som Hjemmefronten ved noen anledninger så seg nødt til å bruke var likvidasjoner av angivere og farlige nazister.

Det er denne siste metoden som jeg i denne master oppgaven skal se nærmere på. Denne oppgaven vil ikke hovedsakelig dreie seg om fenomenet likvidasjoner i seg selv, men kommer til å omhandle hvordan dette fenomenet har blitt fremstilt i relevant litteratur og i utvalgte relevante aviser. Jeg må nødvendigvis likevel gå litt inn på hva dette fenomenet omhandler.

Jeg kom inn på dette temaet under arbeidet med min bacheloroppgave, der jeg skrev om Fehmers jakt på sentrale motstandsmenn i Oslogjengen. Fehmer holdt til i Oslo under okkupasjonen av Norge og var leder for avdelingen for kontraspionasje innenfor Gestapo, før han mot slutten av krigen ble Gestaposjef i Oslo-området.

Det var i forbindelse med dette arbeidet at jeg kom inn på Hjemmefrontens likvidasjoner av angivere, og oppdaget at det var skrevet lite om dette, som oftest bare nevnt med noen få ord. Dermed tenkte jeg at det kunne være interessant å se på hvordan fenomenet likvidasjoner har blitt fremstilt i litteraturen, ikke minst hvordan dette har blitt fremstilt i aviser. Fokuset i denne oppgaven vil naturlig nok ligge på litteratur etter okkupasjonen. Jeg vil hovedsakelig bruke noen avisartikler fra okkupasjonen og noen fra årene etter krigen, dette for å se på forskjellene i fremstillingen. Jeg vil se på dette uten å dra en sammenligning mellom avisartiklene fra okkupasjonen og dagens avisartikler. En sammenligning mellom disse vil være ugunstig på grunn av periodene de er skrevet i, en sammenligning mellom avisartikler fra okkupasjonstiden og dagens samfunn vil ikke vise et riktig bilde av fremstillingen av Hjemmefrontens likvidasjoner i avisene.

Problemstilling

Denne oppgaven vil ha en hovedproblemstilling, samt flere underproblemstillinger, og jeg kommer til å forsøke å besvare alle spørsmål som jeg stiller i oppgaven.

Hovedproblemstillingen for denne oppgaven er:

- Hvordan har Hjemmefrontens likvidasjoner under okkupasjonen av Norge blitt fremstilt i relevant litteratur og i aviser?

Jeg kommer i løpet av oppgaven til å stille flere spørsmål, eller underproblemstillinger, som jeg kommer til å besvare samtidig som jeg prøver å holde en rød tråd som følger hovedproblemstillingen min. Noen av underproblemstillingene som er svært relevante for oppgaven er:

- Har det vært noen endringer i fremstillingen av likvidasjoner? I så fall når, og hva kan være bakgrunnen for dette?
- Har det vært holdningsendringer blant historikere og befolkningen angående dette emnet?

Ut i fra denne problemstillingen vil jeg forsøke å ta for meg hvordan fenomenet likvidasjoner har blitt fremstilt i relevant litteratur, for å gjøre dette vil jeg lese diverse bøker jeg mener er relevante for oppgaven. På denne måten vil jeg se om disse bøkene tar for seg mitt valgte tema eller ikke. Jeg vil prøve å få et så best mulig overblikk over relevant litteratur som overhode mulig, og vil derfor lese flest mulig bøker som kan være relevante.

Som nevnt over så har jeg også valgt å inkludere avisartikler, dette for å få et litt bredere perspektiv på befolkningens, men også historikernes holdninger til Hjemmefrontens likvidasjoner. Ikke minst også for å se hvordan dette emnet har blitt fremstilt i media.

Utgangspunkt

Fenomenet likvidasjoner er som nevnt lite omtalt i litteraturen som omhandler Norge under andre verdenskrig. Mye av grunnen kan være at dette er et svært ømfintlig tema, som mange – særlig krigsveteraner – har ment at det ikke burde forskes på. Dette til tross har noen historikere forsket på emnet, det viktigste bidraget her vil være Arnfinn Molands bok «Over Grensen? Hjemmefrontens likvidasjoner under den tyske okkupasjonen av Norge 1940-1945» utgitt første gang i 1999, nyutgivelse i 2011. Det er nyutgivelsen jeg bruker til denne oppgaven.

Siden temaet er lite forsket på når man ser bort i fra Moland (2011), samtidig som det ikke finnes noe tidligere arbeid som omhandler hvordan dette har blitt fremstilt i litteratur og i aviser, håper jeg at min masteroppgave vil tilføre noe nytt.

Presentasjon av litteraturen

Jeg vil kort gå igjennom litteraturen som jeg bruker i denne oppgaven. Det har som tidligere nevnt ikke blitt skrevet mye om Hjemmefrontens likvidasjoner, og emnet har heller ikke i noen utstrakt grad blitt forsket på, mye på grunn av at mange – særlig krigsveteraner – ikke har ønsket noe forskning på dette emnet. Det er likevel ikke slik at det ikke finnes litteratur som tar for seg dette emnet, og det har i senere år blitt forsket på.

Litteraturen som blir gjennomgått i denne oppgaven er stort sett bøker skrevet av historikere om Norge under okkupasjonen, altså sekundærlitteratur. Jeg har også valgt å ta med bøker skrevet av motstandsmenn, som da skriver om sitt virke under okkupasjonen, naturlig nok fra deres ståsted, jeg regner disse bøkene som primærkilder. Disse biografiene vil jeg være svært kritisk til, da ikke alle opplysninger i disse bøkene stemmer helt med hva historikere senere har funnet ut. På tross av dette mener jeg at disse biografiene er viktige å ta med. Bøkene som er skrevet av historikere kommer jeg også til å være kritisk til, da det er viktig å være kildekritisk uansett hvem som har skrevet bøkene. Det vil i tillegg være viktig å se på når bøkene har blitt skrevet og i hvilken grad de er preget av perioden de er skrevet i.

Det viktigste bidraget innenfor forskningen på Hjemmefrontens likvidasjoner er Arnfinn Molands bok «Over Grensen? Hjemmefrontens likvidasjoner under den tyske okkupasjonen av Norge 1940-1945», utgitt første gang i 1999, som går langt dypere inn i temaet enn tidligere bøker og som tar for seg hver enkelt likvidasjon utført av Hjemmefronten under andre verdenskrig. Som første historiker fikk han tilgang til alle statlige arkiver med relevans til dette emnet, blant annet en sperret del av arkivet på Norges Hjemmefrontmuseum om likvidasjonene, Riksarkivet og Statsarkivene i Oslo, Kongsberg, Bergen og Trondheim.

«Over Grensen?» er ikke eneste bok som omhandler Hjemmefrontens likvidasjoner som har blitt utgitt, andre har også utgitt bøker om dette emnet, Egil Ulateig er blant dem.

Egil Ulateigs bok «Med rett til å drepe» (1996) ble trukket tilbake to ganger på grunn av mange og alvorlige feil, ifølge Moland. Boken ble utgitt på ny i 1999 med ny tittel «De gode mot de onde», på eget forlag. En annen bok som omhandler dette temaet er Kjell Fjørtofts bok «Oppgjøret som ikke tok slutt» (1997), som hovedsakelig handler om rettsoppgjøret etter krigen, men forfatteren skriver en god del om Hjemmefrontens likvidasjoner.

Asbjørn Sundes «Menn i mørket» (1947 og 1987) omhandler hans virke under krigen, blant annet likvidasjoner som ble utført av Sunde selv og Osvald gruppa. Der er utgivelsen fra 1987 som blir brukt i denne oppgaven.

Olav Njølstads bok «Jens Chr. Hauge: Fullt og helt» (2008) er også relevant for min oppgave, på grunn av Hauges virke under okkupasjonen og hans rolle i tilknytning til likvidasjonene. Det samme gjelder en annen bok av Olav Njølstad, «Professor Tronstads krig» (2012) og Gunnar Sønstebys «Rapport fra nr.24» (1960 og gjentatte nyutgivelser senere).

Arnfinn Moland og Ivar Kraglund, «Hjemmefront» Bind 6 i «Norge i krig» utgitt i 1987, som handler om Hjemmefronten under okkupasjonen av Norge, er også relevant for min oppgave. En annen bok som er relevant for min oppgaven er «Pelle-gruppa» skrevet av Tor Arne Barstad og utgitt i 1987, denne handler som tittelen tilsier om Pelle-gruppas virksomhet under okkupasjonen.

Jeg har også sett på andre bøker som jeg mener er relevante, men som det av ulike grunner ikke står like mye konkret om temaet mitt i, selv om det er nevnt i alle bøkene under.

Litteraturen som jeg foreløpig har funnet er:

- Tore Gjelsvik, «Hjemmefronten. Den sivile motstand under okkupasjonen 1940-1945» utgitt i 1977
- Odd Myklebust, «Historien om et lovlig mord» utgitt i 1997
- Klaus Grøneng, «En blodig dokumentasjon fra oppgjøret med Rinnan banden» utgitt i 1995
- Ingvar Skobba, «Krigen i Telemark 1940-1945» utgitt i 1996

Jeg har også kommet over et par artikler som virker å være svært relevante:

- Professor dr. Jur. Johs Andenæs «Okkupasjonstidens likvidasjoner i rettslig belysning» utgitt i 1948
- Erling Persbråten, «En likvidasjon på Smestad» Asker og Bærum Historielag, skrift nr.32

I tillegg til disse to artiklene vil jeg som nevnt tidligere også se på relevante artikler fra Aftenposten og VG.

Jeg vil velge ut noen av litteraturen nevnt ovenfor, og gjennomgå denne i oppgaven. For at oppgaven ikke skal bli for oppramsende har jeg valgt å ikke ta med alle. Ulempen med å ikke

lese all relevant litteratur er selvfølgelig at det kan være relevant innhold i de bøkene jeg velger bort. Likevel anser jeg det som for omfattende å lese all litteratur som kan ha relevans for min oppgave.

Kapittel 2: Metode og teori

Det er mange ulike måter å gå frem på når en skal skrive en master oppgave i historie. Jeg har valgt å bruke kvalitativ metode, i forhold til min problemstilling falt det seg naturlig å gå frem på denne måten. For å besvare problemstillingen min må jeg gå i dybden på temaet. Hadde jeg valgt kvantitativ metode så ville mine muligheter for å gjøre dette blitt mer begrenset. For å gjøre dette tenker jeg å gå systematisk igjennom relevant litteratur og aviser. Jeg har valgt denne måten å gjøre dette på, fordi jeg mener jeg kan komme med noe nytt innenfor emnet ved å se på Hjemmefrontens likvidasjoner på denne måten.

Jeg har i denne oppgaven foretatt en kvalitativ innholdsanalyse. Jeg har valgt å gå i dybden på utvalgt krigslitteratur for å forsøke å se på fremstillingen av Hjemmefrontens likvidasjoner. Jeg har analysert innholdet i den utvalgte litteraturen i den forstand at jeg har sett på litteraturen og undersøkt hvor Hjemmefrontens likvidasjoner har blitt skrevet om og hvordan det er skrevet om. I løpet av oppgaven forsøker jeg å se på holdningene til dette emnet, og hvordan disse har endret seg, og om disse endringene gjenspeiler seg i fremstillingen i litteraturen.

Når man bruker kvalitativ metode går man i dybden på et emne for å analysere det innsamlede materiale. Forskeren Katrine Fangen sier at man i denne forskningsmetodikken ser på meningen og innholdet i teksten, i motsetning til kvantitative metoder der man fokuserer på bredde og omfang. Dette betyr at man i kvantitative metoder har mulighet til å være mer nøyaktig i sine funn, mens man i kvalitativ metode har mulighet til å se nærmere på flere aspekter uten at dette påvirker forskningen.¹

Kvalitativ metode blir brukt innenfor mange ulike vitenskaper, og er hyppig brukt innenfor historiefaget og humaniora forøvrig. Det har blitt mer vanlig å kombinere bruken av kvalitativ og kvantitativ metode, dette for at man da har mulighet til å få bredden og nøyaktigheten innenfor et emne. Dette gjør man ved å bruke kvantitativ tilnærming og utdype og fortolke funnene sine ved å bruke kvalitativ metode.

Muligheten til å gå i dybden på et emnet gjennom utvalget av bøker er en fordel ved kvalitativ metode for denne oppgaven, ulempen er at det ikke lar seg gjøre å granske all relevant litteratur der Hjemmefrontens likvidasjoner blir nevnt. Selv om det ikke er skrevet mye om Hjemmefrontens likvidasjoner, så blir emnet omtalt i en rekke bøker om okkupasjonen. Det er

¹ Hjemmeside for de Forskningsetiske Komiteene, «kvalitativ metode», skrevet av Katrine Fangen

ikke mengden omtale som er fokuset for denne oppgaven, men hvordan Hjemmefrontens likvidasjoner omtales på. Jeg har valgt å bruke denne metoden fordi selv om det ikke er skrevet så mye om Hjemmefrontens likvidasjoner, er det fremdeles mye litteratur som skal gjennomgås. Ved at jeg tar for meg et noe snevert utvalg av litteratur fremfor å gjøre et forsøk på å dekke et meget bredt utvalg litteratur, er jeg i bedre stand til å svare på min problemstilling.

Om jeg hadde valgt kvantitativ metode kunne jeg analysert hvilke ord som blir brukt og omtalen av Hjemmefrontens likvidasjoner i litteraturen og sett hva som gikk igjen hos de fleste forfatterne. Ulempen med denne metoden er at jeg ikke ville fått frem dybden eller nyansene i fremstillingen på en like god måte.

Den største ulempen med valget mitt av metode er mengden litteratur. Jeg har vært nødt til å velge bort en del av den relevante litteraturen. Det er alltid en mulighet for at litteraturen jeg har valgt ikke er objektive, og det kan være bidrag på litteraturlisten som ikke er det. Jeg har forsøkt å forhindre at oppgaven min blir farget av politisk orientering, tidsepoke og et enkelt syn på Hjemmefrontens likvidasjoner ved at jeg har inkludert bøker fra forskjellige tiår, og at jeg har valgt å bruke både primær og sekundær kilder. Ved å bruke litteratur fra forskjellige tiår, håper jeg å skaffe meg en god oversikt over relevant publisert litteratur.

En annen svakhet ved oppgaven er at mange av forfatterne av litteraturen jeg har brukt refererer til andre kilder i sine bøker. Jeg har ikke kunnet lese all litteratur det refereres til, og det er derfor en mulighet at det kan være mangler der som jeg ikke vet om.

I tillegg til å se på Hjemmefrontens likvidasjoner i relevant litteratur vil jeg se på hvordan dette har blitt skrevet om i avisene. Finnes det artikler om emnet? Det er like viktig å være kildekritisk her som når en ser på litteraturen. Måten Hjemmefrontens likvidasjoner har blitt skrevet om i avisene påvirkes av avisredaksjonens holdninger og den enkelte journalists holdninger til emnet.

Jeg har valgt å ha to bakgrunn kapitler, der jeg ser nærmere på fenomenet Hjemmefrontens likvidasjoner. I det første gir jeg en kort innføring i fenomenet, mens jeg i kapittel 4 har en grundigere gjennomgang av dette. Grunnen til at jeg har valgt å gjøre det på denne måten er for å forklare fakta rundt Hjemmefrontens likvidasjoner før jeg går inn på hvordan det har blitt fremstilt i litteraturen. Slik at jeg ikke trenger å bruke mye plass i de senere kapitlene for å gjennomgå dette.

I kapitlene 5 og 6 ser jeg på hvordan Hjemmefrontens likvidasjoner har blitt fremstilt i litteraturen og i avisene. Dette er hoveddelen av oppgaven, derfor har jeg valgt å ha de såpass tidlig i oppgaven. I disse kapitlene ser jeg på hvordan dette emnet har blitt fremstilt og hvorvidt det har vært noen endringer i denne fremstillingen. Det er i denne delen av oppgaven jeg vil forsøke å besvare hovedproblemstillingen min.

I de to siste kapitlene ser jeg på holdningene til Hjemmefrontens likvidasjoner og hvorvidt det har vært en endring her, og hvorvidt dette har påvirket fremstillingen av Hjemmefrontens likvidasjoner. Jeg ser også på hvorvidt Hjemmefrontens likvidasjoner burde ha blitt forsket på. I løpet av disse kapitlene ser jeg i tillegg på om emnet har fått en større og mer naturlig plass i litteraturen.

Jeg har valgt å ikke foreta en grundig litterær analyse i form av å se på typen ord som blir brukt i litteraturen og i avisene. Jeg har heller fokusert på å hvordan dette har utviklet seg i de 70 årene som har gått siden krigens slutt, i stedet for å gå i dybden på skildringen av Hjemmefrontens likvidasjoner. Jeg ser kort på skildringen av Hjemmefrontens likvidasjoner i kapittel 5 og 6. En eventuell grundig skildring av Hjemmefrontens likvidasjoner blir mer enn litteraturanalyse enn en historieoppgave. Derfor valgte jeg å fokusere på ulike faktorer til at Hjemmefrontens likvidasjoner har fått mindre plass i krigslitteraturen.

Avgrensning

Tema for min oppgave er hvordan Hjemmefrontens likvidasjoner har blitt fremstilt i relevant litteratur og i relevante aviser. Jeg har tenkt til å ta for meg perioden fra krigens slutt i 1945 frem til i dag. Det vil vise seg om dette blir for omfattende eller om kildemateriale og litteraturen er såpass snevert at dette ikke blir et problem. Andre avgrensninger er den litteraturen og de avisartikler som omhandler Hjemmefrontens likvidasjoner, som igjen avgrenses av Molands definisjon. Avisene som jeg har valgt å fokusere på er Aftenposten og VG. Jeg har valgt å bruke kun aviser som media, da dette er mindre tidkrevende enn å ha med flere typer medier. Jeg vil kun bruke Aftenposten og VG, dette for at kapittelet ikke skulle bli for omfattende. Det vil vise seg om dette valget avgrenser innholdet for mye.

Jeg har valgt å ta med bøker fra ulike tiår, jeg har blant annet sett på bøkene til Max Manus fra 1945 og 1946, samtidig som jeg ser på nyere bøker. Dette for å kunne sammenligne hvordan Hjemmefrontens likvidasjoner har blitt fremstilt og hvorvidt dette har endret seg.

Det kan som tidligere nevnt være en svakhet ved oppgaven at det kan være nyttig informasjon i bøkene som jeg ikke har sett på, men jeg mener at ved å se på både gamle og nye bøker får jeg den bredden og oversikten over emnet som jeg trenger for å kunne besvare problemstillingen min.

Jeg vil også kort presentere hva Gestapos mot-terror gikk ut på, selv om jeg i all hovedsak kun skal forholde meg til likvidasjonene som er utført av Hjemmefronten. Dette på grunn av at jeg mener det er hensiktsmessig å kort forklare hva dette innebar, da hensikten med det var å svekke troverdigheten til Hjemmefronten.

Kildene

Jeg har i all hovedsak brukt sekundærkilder, som blant annet boken til Moland, bøkene til Njølstad og boken til Christensen. Jeg har brukt noen primærkilder, deriblant bøkene til Max Manus, Asbjørn Sunde og Gunnar Sønsteby. Jeg anser disse som primærkilder fordi det er deres egne ord og deres oppfatninger av hva de opplevde under okkupasjonen. Man må i arbeidet med primærkilder være bevisst på at mennesker har egne oppfatninger om hva som har skjedd, dette trenger ikke nødvendigvis stemme med hva historikere senere har funnet ut.

Det er viktig å være kildekritiske uansett om det er primær eller sekundær kilder man jobber med. Alle kan bli påvirket av samtidens holdninger, noe som kan gjøre det vanskelig å skrive objektivt.

Definisjon av relevante begreper

For å unngå lange avsnitt i teksten med bare begrepsforklaringer så velger jeg å forklare de mest relevante begrepene her, SOE, Milorg, Gestapo og Kompani Linge. Aller først vil jeg definere begrepet likvidasjoner.

Fenomenet likvidasjoner har ved flere anledninger blitt omtalt i litteraturen og aviser uten en klar definisjon, Moland er her ett unntak og har laget en eksplisitt definisjon:

For at et drap skal kunne kalles en likvidasjon utført av Hjemmefronten – herunder altså all sivil og militær motstand, inkludert den kommunistiske/aktivistiske – må

- a) Handlingen enten være planlagt eller
- b) Grunnlaget for likvidasjonen ha oppstått gjennom en tvangssituasjon der Hjemmefronten til en viss grad hadde tid på seg til å foreta et bevisst valg mellom flere onder.

Videre må den drepte enten være

- c) Ha vært utpekt som en så viktig trussel mot motstandsaktiviteten at han måtte likvideres eller
- d) Gjennom sin aktivitet selvforskyldt ha havnet i en slik situasjon at faren for å bli likvidert økte grunnet den trusselen han representerer eller ville ha kommet til å representere for det videre motstandsarbeidet.

Det følger av dette at betingelsene a) og c) vil utgjøre et naturlig par, b) og d) et annet. For alle tilfeller gjelder det at hendelsen må ligge innenfor tidsrommet 9.4.40 – 7.5.45²

Siden definisjonen til Moland gir en klar avgrensning av hva som kan defineres som en likvidasjon utført av Hjemmefronten, og hva som faller utenfor, er det denne jeg vil forholde meg til gjennom arbeidet med master oppgaven. Når det i masteroppgaven brukes begrepet Hjemmefronten, inkluderer dette både Oslogjengen, og de kommunistiske/aktivistiske gruppene, i praksis all sivil og militær motstand.

Andre begreper som gjennomgående blir brukt i oppgaven er SOE, Kompani Linge, Milorg og Gestapo.

Kort forklart så var SOE (Special Operations Executive) en hemmelig britisk organisasjon som blant annet trente opp nordmenn i ulike typer sabotasje, for deretter å sende de på oppdrag i det okkuperte Norge.³

Kompani Linge, eller Norwegian Independent Company nr. 1, var betegnelsen på disse SOE-utdannede nordmennene. De ble sendt tilbake til Norge for å utføre sabotasjeaksjoner og instruere Milorg/Hjemmestyrkene. Kompani Linge, som først fikk dette navnet etter krigen, var direkte underlagt SOE og fra 1943 også den norske forsvarssjef.

Milorg var den militære motstandsorganisasjonen i det okkuperte Norge, anerkjent av regjeringen og i 1941 direkte underlagt Forsvarets Overkommando. Fra 1944 fikk Milorg betegnelsen Hjemmestyrkene (HS)⁴

Gestapo var det hemmelige statspolitiet i det nazistiske Tyskland, og var den utøvende grenen av Sipo, altså sikkerhetspolitiet i Nazi-Tyskland.

² Moland, 2011, s. 21-22

³ Christensen, 2011, s.324

⁴ Christensen, 2011, s.323

Kapittel 3: En kort innføring i fenomenet likvidasjon

Innledning

8. februar 1945 rundt klokken ni på formiddagen var statspolitisjef Karl A. Marthinsen som vanlig på vei fra sin villa i Blindernveien 74 til sitt kontor. Han ble hentet av sin faste sjåfør, og de satte kursen østover på Blindernveien for å komme ut på Kirkeveien. Like ved Universitetet i Oslo hadde fem personer fra motstandsbevegelsen gjemt seg bak noen store stabler med ved. Da bilen med Marthinsen kom kjørende forbi, ble en rekke skudd avfyrt mot bilen. Marthinsen ble truffet av i alt fem skudd, to av disse i brystet, begge var dødelige. Motstandsmennene skjøt i tillegg Marthinsen i pannen fra kort hold, for å forsikre seg om at han var død.⁵

Morgenen den 8. februar var det operasjon «Buzzard» som slo til, denne var utgått fra Oslogjengen, som var Sentralledelsens sabotasjegruppe under den tyske okkupasjonen av Norge.⁶ Likvidasjonen av Marthinsen er den mest omtalte likvidasjonen i historiebøkene om andre verdenskrig i Norge.

I dette kapittelet skal vi altså se nærmere på begrepet likvidasjoner og hva dette innebærer, antallet likvidasjoner som Hjemmefronten i Norge utførte og hvordan prosessene rundt dette var. I tillegg skal vi se på hva Gestapos mot-terror mot Hjemmefrontens likvidasjoner var, og hvordan dette skulle påvirke den norske Hjemmefronten.

Under okkupasjonen av Norge under andre verdenskrig dannet det seg flere motstandsgrupperinger blant den norske befolkningen. Disse motstandsgrupperingene utførte ulike typer av sabotasje mot okkupasjonsmakten. Blant annet ble det sprengt jernbanelinjer, skip, maskiner og bygninger. Dette arbeidet var ikke uten risiko, det var en overhengende fare for at motstandsfolkene ble tatt av tyskerne eller det norske statspolitiet.

Det ble etterhvert nødvendig å beskytte seg ytterligere mot okkupasjonsmakten, tiltak som likvideringer av angivere og farlige NS-folk ble etterhvert vurdert og tatt i bruk. Som den allerede nevnte likvidasjonen av statspolitisjef Karl A. Marthinsen i februar 1945 viser, så mente motstandsbevegelsen og eksilregjeringen i London at han var så farlig for Hjemmefronten at en slik aksjon var nødvendig.

⁵ Veum, 2012, s. 230-231

⁶ Moland, 2011, s.165

Den vanligste metoden ved gjennomføring av likvidasjoner var håndvåpen, og da særlig pistol. Håndvåpen ble brukt i om lag 90 prosent av likvidasjonene utført av Hjemmefronten.⁷

Prosessene rundt Hjemmefrontens likvidasjoner

Det var noen kriterier som måtte oppfylles for at en person sto i fare for å bli likvidert av Hjemmefronten. De fleste likvidasjonssakene ble godkjent av Sentralledelsen før likvidasjonen hadde funnet sted, noen ble godkjent i etterkant. Etter Jens Chr. Hauges andre London-besøk i 1944 ble det åpnet for at Milorgs distriktssjefer skulle ha domsmyndigheten i sitt område i akutte likvidasjonssaker. Dette fordi det var de som kjente sitt område best, og var derfor i bedre stand til å vurdere om en person var så farlig for motstandsbevegelsen i område at vedkommende måtte likvideres.⁸

Under dette London-besøket skal Hauge ha hatt et sterkt behov for å innhente både norske og allierte militære myndigheters tillatelse til å bruke likvidasjoner av angivere og farlige nazister mer aktivt.⁹

I følge Olav Njølstad i boka «Jens Chr. Hauge: Fullt og Helt», utgitt i 2008, var det svært viktig for Hauge at han fikk denne tillatelsen av norske og allierte militære myndigheter til å bruke likvidasjoner mer aktivt mot okkupasjonsmakten. Dette på grunn av at uten en slik tillatelse så kunne Milorgs legitimitet angående likvidasjonssaker bli svekket etter krigen. Milorgs rettmessighet rundt likvidasjonssakene kunne bli stilt spørsmålsteget ved. Dette gjaldt da spesielt i saker der det var høytstående tyskere og NS-folk som var likvidert, sånn som likvidasjonen av Karl A. Marthinsen. Her måtte Sentralledelsen og resten av motstandsbevegelsen forvente at den tyske okkupasjonsmakten kom til å svare med kraftige represalier mot motstandsbevegelsen og befolkningen.¹⁰

Represaliene etter en likvidasjon kunne være harde mot sivilbefolkningen og ikke minst mot Hjemmefronten. Etter likvidasjonen av statspolitistjef Karl A. Marthinsen, ble 24 motstandsfolk og fire gisler henrettet som represalier for dette drapet.¹¹ Den norske eksil regjeringen i London hadde regnet med kraftige represalier etter denne likvidasjonen.

⁷ Moland, 2011, s.58

⁸ Njølstad, 2008, s.211

⁹ Njølstad, 2008, s.211

¹⁰ Njølstad, 2008, s.212

¹¹ Moland, 2011, s.166-167

Antall likvidasjoner

Som vi ser i Molands bok «Over Grensen?», så økte antallet likvidasjoner etterhvert som krigen gikk sin gang. Hjemmefronten utførte betydelig færre likvidasjoner i 1942 enn i 1945. En forklaring er at Hjemmefronten var blitt mer «herdet» i 1945 enn i 1942. Likvidasjoner hadde også blitt en mer akseptert metode mot angivere blant motstandsfolkene og blant den norske befolkningen, noe som jeg kommer tilbake til i senere kapitler.

Hjemmefronten hadde lært hvor farlige angiverne kunne være, ikke minst hvor store skader de kunne påføre motstandskampen. Sikkerhet og forsiktighet ble høyt prioritert. Dette er nok mye av grunnen til at likvidasjoner av angivere og farlige nazister ble mer akseptert utover i krigen.

I følge Moland utførte ikke Hjemmefronten noen likvidasjoner før 1942. I 1942 er tallet 5 og det økte til 13 i 1943. I 1944 ble hele 41 likvidasjoner utført av Hjemmefronten, mens det i det siste krigsåret var 24.¹² I neste kapittel skal vi se nærmere på disse tallene.

Det var ikke slik at motstandsmennene i Norge utførte likvidasjoner uten noe form for opplæring. Det ble etter hvert sendt flere operasjonsstryker fra Storbritannia til Norge. Disse sto for blant annet opplæring i likvidasjoner.

Bittern, Buzzard og Goldfinch som eksempler

Det ble etterhvert klart for SOE at noe måtte gjøres med angiver problemet. De skjønnte at det måtte iverksettes ytterligere tiltak.

I løpet av okkupasjonen ble det sendt flere ekspedisjoner som hadde som formål å lære opp utvalgte Milorg-folk til likvidasjoner. Ekspedisjons medlemmene skulle selv ha mulighet til å utføre likvidasjoner på ordre fra Milorg. Tre slike typer ekspedisjoner var Bittern-operasjonen, Buzzard-operasjonen og Goldfinch-operasjonen.

Den første av en slik type operasjon som ble sendt fra Storbritannia var Bittern-operasjonen.¹³ Denne var ikke helt vellykket, mye på grunn av at den ble sendt avgårde på et tidspunkt under krigen der Hjemmefrontens ledelse ikke var «herdet» nok til å kunne forsvare slike type operasjoner, både innad i motstandsbevegelsen og ovenfor resten av befolkningen. En annen

¹² Moland, 2011, s. 184

¹³ Njølstad, 2012, s.149-150

grunn til at Bittern-operasjonen ikke gikk helt etter planen, var at den hadde vært for dårlig planlagt.¹⁴

En annen slik type ekspedisjon var Buzzard-operasjonen, som bestod av de to fenrikene Andreas Aubert og Henrik Henriksen (senere Hop). Det var Professor Leif Tronstad, som var major i Forsvarets Overkommando i London og organiserte en rekke spesielle operasjoner, blant annet tungtvannssaksjonen på Rjukan, som tok initiativet til denne operasjonen. Han fulgte også planlegging av den svært nøye. Grunnen til dette kan ha vært at han ikke ville at katastrofen med Bittern-operasjonen skulle gjenta seg. Deres oppdrag gikk ut på å stille seg til disposisjon for Sentralledelsen i Milorg, med henblikk på å utføre likvidasjoner av angivere og farlige nazister i Oslo-området.¹⁵

Dette var samme type oppdrag som Bittern-operasjonen hadde hatt. I motsetning til Bittern-operasjonen så var Buzzard-operasjonen bedre planlagt. I tillegg ankom den Norge på et senere tidspunkt under krigen, da Hjemmefronten ledelse ikke lenger hadde like store problemer med å forsvare bruken av likvidasjoner av angivere og farlige nazister.

Operasjon Goldfinch hadde som oppdrag å likvidere angivere og farlige nazister. Gruppen bestod av fire mann, hvorav løytnant Tor Stenersen var leder. Gruppen likviderte fire angivere, blant annet en kvinne, før Tor Stenersen ble tatt og senere drept under et fluktforsøk fra Akershus festning. De tre gjenværende gruppemedlemmene ble etter dette innlemmet i Oslogjengen som var ledet av Gunnar Sønsteby.¹⁶

Disse tre SOE-operasjonen hadde alle Oslo-området som sitt operasjonsområde. Det ble selvfølgelig også sendt slike typer ekspedisjoner til andre steder i landet, som for eksempel operasjon Robin som ble sendt til Trøndelag for å drive «Rottejakt» der.¹⁷

«Rottejakt» er betegnelsen på Hjemmefrontens likvideringer av angivere og særlig farlige nazister, som ofte ble konsentrert i perioder kalt «Rat Week». Eksempler på slike perioder er september, oktober og november i 1944, da et titalls personer ble likvidert av Hjemmefronten. Det ble selvfølgelig også likvidert personer utenom disse periodene.¹⁸

¹⁴ Njølstad, 2012, s.312

¹⁵ Njølstad, 2012, s.313

¹⁶ Njølstad, 2012, s.312

¹⁷ Moland, 2011, s.74

¹⁸ Moland, 2011, s.75

I et forsøk på å svekke den norske motstandsbevegelsen, satte Gestapo i gang en operasjon de kalte Blumenpflucken, oversatt til blomsterplukking på norsk, også kalt clearingmord.

Gestapos mot-terror

I 1944 og tidlig 1945 begynte Gestapo med mot-terror mot Hjemmefrontens likvidasjoner av angivere og farlige nazister. Mot-terroren var ikke ment for å terrorisere eller likvidere sentrale motstandsfolk. Gestapo tok andre nordmenn til fange og drepte de, for at det skulle se ut som om det var den norske motstandsbevegelsen som hadde utført drapet.¹⁹ På denne måten håpet Gestapo å kunne svekke omdømme og befolkningens holdninger til de ulike motstandsgrupperingene i Norge.

Det var spesielt den kommunistiske delen av motstandsbevegelsen i Norge som Gestapo prøvde å få til å se ut som hadde utført de ulike drapene.²⁰ En grunn kan være at Gestapo ønsket å øke frykten for kommunistene blant den norske befolkningen.

Oppsummering

Likvidasjonen av Karl Marthinsen ble gjennomført 8 februar 1945. Denne likvidasjonen er den mest omtalte i historiebøkene.

Motstandsgrupperingene i Norge under okkupasjonen drev med ulike typer sabotasje mot okkupasjonsmakten. Blant annet sprengning av jernbanelinjer, maskiner, skip og bygninger. Det ble etter hvert nødvendig med ytterligere tiltak mot angivere. Den norske motstandsbevegelsen tok i bruk likvidasjoner som virkemiddel mot angivere og farlige nazister i 1942. Før det er det ingen dokumenterte tilfeller av likvidasjon utført av Hjemmefronten.

Det ble utført 5 likvidasjoner i 1942, 13 i 1943. I 1944 ble hele 41 likvidasjoner utført, det siste krigsåret ble det utført 24 likvidasjoner. Hjemmefronten hadde gjennom erfaringer lært hvor mye skade angivere kunne gjøre. Den vanligste metoden ved gjennomføring av likvidasjon var håndvåpen, særlig pistol. Denne metoden ble brukt i om lag 90 prosent av Hjemmefrontens likvidasjoner.

I fra SOE og FO i England ble det sendt flere ulike operasjoner med henblikk på å blant annet utføre likvidasjoner og ikke minst trene opp utvalgte Milorg-folk til å utføre slike type

¹⁹ Moland, 2011, s.284

²⁰ Moland, 2011, s.284

oppdrag. Tre eksempler på slike operasjoner er Bittern-operasjonen, som var mislykket, Buzzard-operasjonen og Goldfinch-operasjonen.

Rottejakt er betegnelsen på Hjemmefrontens likvidasjoner, og ble ofte konsentrert i perioder kalt «rat week». Eksempel på en slik periode er september, oktober og november i 1944.

Det var i begynnelsen slik at det var Sentralledelsen som tok avgjørelsen om hvorvidt en person skulle likvideres eller ikke. Dette ble endret på etter Hauges andre London-besøk. Da ble det gitt anledning til å delegere dette nedover i systemet slik at personer som uventet dukket opp i farlige situasjoner og som ble vurdert å være farlige for motstandsbevegelsen i området, kunne likvideres.

Jens Chr. Hauge hadde under krigen et sterkt behov for å innhente norske og allierte militære myndigheters tillatelse til å bruke likvidasjoner av angivere mer aktivt. Uten en slik tillatelse kunne Milorgs legitimitet angående likvidasjonssaker bli svekket etter krigen. Dette gjaldt spesielt i saker der høytstående tyskere og NS-folk ble likvidert. Som likvidasjonen av Karl A. Marthinsen.

Represaliene etter en likvidasjon kunne være harde mot sivilbefolkningen. Etter likvidasjonen av Karl Marthinsen ble 24 motstandsfolk og 4 gisler henrettet. Den norske eksilregjeringen hadde regnet med kraftige represalier etter denne likvidasjonen.

Gestapo satte i gang mot-terror mot Hjemmefrontens likvidasjoner i 1944 og starten av 1945, dette for å prøve å svekke den norske motstandsbevegelsen, noe som i liten grad lyktes.

Konklusjon

Vi har i dette kapitlet fokusert på definisjoner og fakta omkring begrepet likvidasjoner utført av Hjemmefronten under okkupasjonen av Norge. Videre har vi sett kort på antallet likvidasjoner, antallet likvidasjoner som vi i dette kapitlet har fokusert på er hentet fra Moland sin bok om Hjemmefrontens likvidasjoner. Vi har også sett kort på hvordan prosessene rundt likvidasjonene var.

I dette kapitlet har vi i tillegg sett på likvidasjonen av Marthinsen og hvilke represalier som fulgte denne, og konkluderer her med at denne likvidasjonen var svært kostbar, målt i antall menneskeliv.

Tilslutt konkluderes det med at den tyske mot-terroren som skulle splitte befolkningen og skape usikkerhet om gjerningsmennene, lyktes bare i liten grad, selv om flere uskyldige mennesker ble drept.

Kapittel 4: En grundigere gjennomgang av fenomenet likvidasjoner

Innledning

I dette kapittelet skal jeg se nærmere på hva Hjemmefrontens likvidasjoner innebærer. I tillegg skal jeg se nærmere på prosessene rundt disse likvidasjonene, hvilke kriterier måtte oppfylles for å gjennomføre en likvidasjon, og ble disse prosessene og kriteriene fulgt? I tillegg skal jeg se på og drøfte formålet med Hjemmefrontens likvidasjoner. Tilslutt vil jeg se nærmere på og drøfte antallet likvidasjoner som Hjemmefronten utførte. Deretter skal jeg oppsummere og gi en konklusjon for dette kapitelet.

For å få tillatelse til å utføre en likvidasjon var det visse kriterier og prosesser som måtte følges. Antallet likvidasjoner har siden krigens slutt vært oppe til diskusjon flere ganger, og forfattere og historikere er fremdeles uenig i antall likvidasjoner Hjemmefronten utførte.

Hvem ble likvidert?

I mai 1947 redegjorde daværende forsvarsminister Jens Christian Hauge i et brev til riksadvokaten for de kriterier som hadde ligget til grunn for å få tillatelse til å utføre likvidasjoner under okkupasjonen av Norge.²¹ Godkjennelsen til å utføre likvidasjoner ble gitt dersom:

- 1) Det forelå beviser for agentvirksomhet eller angiveri som måtte ansees for å være sikre,
- 2) Det var åpenbar fare for gjentakelse,
- 3) Den fare som truet organisasjonen måtte ansees for å være betydelig og overhengende,
- 4) Eksekusjon ble ansett for å være det eneste mulig forsvarsmiddel (tilfangetagelse viste seg gjentakende ganger å være direkte livsfarlig og ineffektivt).²²

Det er viktig å merke seg at disse fire kriteriene omhandler likvidasjoner der tillatelse ble gitt på forhånd, dette gjelder et stort antall av likvidasjoner utført av Hjemmefronten. Det ble utført likvidasjoner uten eksplisitt tillatelse på forhånd til den enkelte navngitte person, men dette var da tilfeller der situasjonen som hadde oppstått var så truende at den lå innenfor en gitt struktur der man måtte ta avgjørelser på stedet. Likevel ble de fleste likvidasjoner utført med tillatelse som var gitt på forhånd.

²¹ Moland, 2011, s.22

²² Moland, 2011, s.22-23

For at man skulle bli ansett som så farlig for motstandsorganisasjonene at man ble likvidert måtte man altså oppfylle en eller flere av disse kriteriene. Moland har delt Hjemmefrontens likvidasjoner opp i 5 kategorier.

I den første kategorien havner folk som arbeidet mot Hjemmefronten og for den tyske okkupasjonsmakten, og som over lengre tid hadde vist at de representerte en stor fare for motstandsorganisasjonene. I denne kategorien havner angivere som enten av ideologiske eller økonomiske grunner arbeidet mot Hjemmefronten. Disse kunne bli foreslått likvidert. Dette skjedde enten lokalt av distriktssjefer, sentralt i Oslo eller i London. I disse tilfellene ble godkjennelsen gitt på forhånd, av ledelsen for den norske motstandskampen, enten i Norge eller i London. Dette gjelder også i de tilfeller der kommunistgrupper opererte enten med samtykke eller på forespørsel fra motstandsledelsen. Omkring 70 % av likvidasjonene utført av Hjemmefronten havner i denne gruppa.²³

Den andre kategorien omhandler likvidasjoner der tillatelse ikke var gitt på forhånd. Dette gjelder personer som ikke stod på noen likvidasjonsliste, selv om de hadde en eller annen form for aktivitet til fordel for den tyske okkupanten. Disse hadde selvfor skylt satt seg i en situasjon der motstandsfolk havnet i en tvangssituasjon og ikke hadde annen mulighet enn å likvidere vedkommende.²⁴

I slike tilfeller var det gitt direktiver som delegerte en slik avgjørelse helt ned på områdenivå i Milorg, dette gjelder da særlig mot slutten av krigen. Man fikk en dreining fra personfokus til situasjonsfokus. Dette betyr at i bestemte situasjoner, der det hadde oppstått en akutt fare, som motstandsfolkene selv måtte vurdere i forhold til sin egen sikkerhet, kunne likvidasjoner tillates. Det er finnes noen tilfeller av dette, og da særlig i siste del av krigen. Hauge uttrykte det slik i 1947 til riksadvokaten, at «de lavere avdelinger ikke hadde myndighet til å foreta eksekusjon, med mindre det var nødvendig å handle øyeblikkelig». Rundt 10 % av likvidasjonene utført av Hjemmefronten kommer inn under denne kategorien.²⁵

I den tredje kategorien havner personer som ble likvidert uten at den norske Hjemmefronten var involvert. Dette betyr ikke at begrunnelsen for likvidasjonen var uholdbar eller at de som utførte den var ansvarsløse individer på siden av norsk motstandskamp. Dette betyr at disse

²³ Moland, 2011, s.344-345

²⁴ Moland, 2011, s.345

²⁵ Moland, 2011, s.345

tilfellene kan ikke tilbakeføres til den ansvarlige ledelsen i Milorg eller senere Hjemmefrontens ledelse. Rundt 10-15 % tilhører denne kategorien.²⁶

Den nest siste kategorien til Moland omhandler personer som var tyske statsborgere som opererte som provokatører for det tyske Sipo, eller som på en eller annen måte satte seg selv i samme handlingsmønster som er beskrevet i kategori 2. Man kjenner til fem slike tilfeller.²⁷

Den siste kategorien omhandler personer som i utgangspunktet var motstandskampens egne allierte. På grunn av presset og påkjenningene de var utsatt for, utviklet de en adferd som gjorde dem til en trussel mot sine kamerater eller mot selve motstandsorganisasjonen. Man kjenner til fem tilfeller som faller inn under denne kategorien.²⁸

På grunnlag av Moland sin gjennomgang av Hjemmefrontens likvidasjoner kan man tydelig se at de aller fleste likvidasjoner havner inn under kategorier som følger kriteriene. Det er bare individer som faller inn under den tredje kategorien som havner litt på siden av kriteriene, da disse som nevnt ikke kan tilbakeføres til Hjemmefrontens ledelse. Det betyr likevel ikke at likvidasjonene ikke var berettiget.

Som vist ovenfor i de ulike kategoriene kunne tillatelsen på en likvidasjon komme fra London. I Olav Njølstads bok «Professor Tronstads krig», utgitt i 2012, så var Tronstad med på flere møter som tok for seg den norske Hjemmefrontens problem med angivere og særlig farlige nazister. Som vi ser ut i fra Njølstads bok så var Professor Tronstad en pådriver for å få gjort noe med angiver problemet.²⁹

Ut i fra opplysninger som tilfløt ham, så det ut for han at opprullinger ofte skyldtes en kombinasjon av uforsiktighet og angiveri. Han mente at «effektive forholdsregler», som i denne sammenheng betyr likvidasjoner, burde ha vært truffet. Tronstad mente at norske myndigheter og Milorgs sentralledelse påtok seg et stort ansvar hvis de ikke ville uskadeliggjøre angivere.³⁰

Utover i krigen kan det virke som det var flere som så på likvidasjonsproblematikken på samme måte som Tronstad. Antallet likvidasjoner økte, og motstandsfolkene ble mer forsiktige.

²⁶ Moland, 2011, s.345

²⁷ Moland, 2011, s.345

²⁸ Moland, 2011, s.346

²⁹ Njølstad, 2012, s.312

³⁰ Njølstad, 2012, s.224

Uenighet om antall likvidasjoner

Som jeg nevnte i forrige kapittel så økte antallet likvidasjoner utover i krigen. Det startet med 5 likvidasjoner i 1942. Flest likvidasjoner ble det utført i 1944, da det ble utført 41 likvidasjoner, mens det året før ble utført 13. I det siste krigsåret ble det utført 24 likvidasjoner. Disse tallene er ikke skremmende høye, til sammenligning med for eksempel Danmark, der tallet ligger på rundt 341 likviderte.³¹

Som vi ser ut i fra tallene over så var det flest likvidasjoner i 1944. Det er viktig å merke seg at selv om det ble utført et betydelig antall likvidasjoner i 1945, så ble det ikke utført flest likvidasjoner da. Tallet fra 1945 er likevel høyt. Men krigen sluttet i begynnelsen av mai det året. Det er interessant å se ut i fra disse tallene at likvidasjonene på ingen måte ble trappet ned på slutten av krigen. Grunnen til dette er at Gestapo ikke trappet ned sin jakt på motstandsfolk, snarere tvert imot.

Samtidig som Gestapo jaktet like intenst på motstandsfolk, så ble likvidasjoner en mer akseptert metode å bruke mot angivere og særlig farlige nazister. Både innad i motstandsbevegelsene og befolkningen ellers. Hjemmefronten hadde sett hvor mye skade angivere kunne gjøre på nettverket, og hadde dermed blitt mer herdet i sin holdning.

Hvor mange likvidasjoner utførte Hjemmefronten under okkupasjonen av Norge? Tallene som har blitt brukt i denne oppgaven er hentet fra Moland (2011). Det har i etterkrigstiden vært en del diskusjoner rundt hvor mange som ble likvidert. I de første årene etter okkupasjonen opererte man med tallene 55 eller 65.³² Moland hevder som allerede nevnt at Hjemmefronten likviderte 82 personer. Ulateig på en annen side hevder i boken «De gode mot de onde» utgitt i 1999 at tallet er nærmere 150 eller så høyt som 200.³³

Moland har i sin bok gjennomgått listen til Ulateig over Hjemmefrontens likvidasjoner, og har funnet flere feil der. Blant annet har Ulateig tatt med flere drap som faller utenfor definisjonen som Moland selv bruker. Likevel virker det noe merkelig at en kommer frem til rundt 150 likviderte, mens det offisielle tallet som ble brukt rett etter krigen var 55 eller 65. Moland sin gjennomgang av likvidasjonene virker mer systematisk enn Ulateig sin, da sistnevnte virker å basere seg mer på NS-vennlige organer enn på rapporter fra Hjemmefronten og

³¹ Moland, 2011, s.324

³² Ulateig, 1999, s.23

³³ Ulateig, 1999, s.23

arkivmateriale. Tallet som Moland kommer frem til er også betydelig nærmere det offisielle tallet som ble brukt av blant annet Jens Chr. Hauge rett etter krigen.

I tillegg til å hevde at antallet er betydelig høyere enn det offisielle tallet var rett etter krigen, mener Ulateig at flere av likvidasjonene var svært brutalt utført. Noe Moland tilbakeviser i sin bok. Ulateig er ikke alene om å hevde dette, Kjell Fjørtoft hevder det samme i sin bok, «Oppgjøret som ikke tok slutt», utgitt i 1997. Både Ulateig og Fjørtoft refererer til likvidasjonen av Raymond Colberg. Begge forfatterne hevder at liket av Colberg viste tydelige tegn på tortur og at det var partert. Moland tilbakeviser dette ved å vise til et utdrag fra en politirapport om funnet av Colberg.³⁴ Det er flere slike eksempler i de overnevnte bøkene til Fjørtoft og Ulateig.

Ulateig og Fjørtoft er enige om flere slike påstander, blant annet at likvidasjonene var svært brutale og at det ble utført flere likvidasjoner enn hva som var det offisielle tallet etter krigen. I tillegg til at flere av ofrene skal ha blitt utsatt for grov tortur før de døde. Dette blir tilbakevist av Moland på grunnlag av rettsmedisinske rapporter og annet arkivmateriale.

Formålet med likvidasjonene

Ulateig og Fjørtoft setter spørsmålstegn ved formålet ved Hjemmefrontens likvidasjoner. Moland på sin side mener at likvidasjoner kun ble utført av preventive hensyn, i tillegg mener Moland å ha påvist at Hjemmefronten ikke har likvidert noen ved en feiltagelse, som Ulateig og Fjørtoft hevder.

Ulateig er enig i at den største andelen av Hjemmefrontens likvidasjoner havner inn under Jens Chr. Hauges og Professor, Dr. Jur. Johs. Andenæs' definisjon.³⁵ Denne definisjonen går kort oppsummert ut på at personer ble likvidert dersom de utgjorde en trussel mot pågående eller fremtidige aksjoner, eller kunne avsløre en hemmelig base eller en bestemt motstandsmann eller-kvinne.³⁶ Videre hevder Ulateig at Hjemmefronten hadde en bredere definisjon på likvidasjonsbegrepet. Han mener at likvidasjoner ble benyttet som ren hevn, her menes straff eller represalie. Hjemmefronten skal også ha brukt denne metoden som en slags terror mot politifolk, lensmenn og frontkjempere.³⁷

³⁴ Moland, 2011, s.104-105

³⁵ Ulateig, 1999, s.178

³⁶ Ulateig, 1999, s.178

³⁷ Ulateig, 1999, s.178

Her er Tor Arne Barstad uenig med Ulateig. Dette kommer tydelig frem i Barstad sin bok om Pelle-gruppa, utgitt i 1987. Barstad mener som Moland at Hjemmefrontens likvidasjoner ble gjennomført av rent preventive hensyn. Likvidasjonene skulle hindre arrestasjoner og opprullinger av motstandsorganisasjonene. Videre mener Barstad i motsetning til Ulateig at hevn-elementet, og statueringen av eksempler som en kan finne andre steder, aldri fikk noen utbredelse i Norge.³⁸

Ifølge offisielle kilder knyttet til Hjemmefronten var man meget nøye med hvem som skulle likvideres, noe som kommer frem via kriteriene som Hauge i sin tid la frem for riksadvokaten. Hjemmefrontens likvidasjoner var en ubehagelig, men nødvendig del av det aktive motstandsarbeidet. I Oslo-området ble likvidasjoner stort sett utført av folk fra Linge-grupper. Som vi allerede har vært inne på var det strenge og nøye vurderinger fra høyeste hold før en likvidasjon ble utført.³⁹ Likvidasjonene var ikke en straff, formålet var å beskytte Hjemmefrontens operasjoner, baser og medlemmer. De likviderte var enten angivere, provokatører eller farlige nazister. Ulateig hevder at Hjemmefrontens formål med likvidasjonene også var å skape frykt og terror.⁴⁰ Hjemmefrontens likvidasjoner kan ha hatt en slik type effekt på angivere, for flere av dem var svært forsiktige i frykt for å bli likvidert.

Oppsummering

I 1947 la daværende forsvarsminister frem fire kriterier som hadde ligget til grunn for Hjemmefrontens likvidasjoner under okkupasjonen av Norge.

Moland har delt Hjemmefrontens likvidasjoner opp i fem kategorier. I den første kategorien havner folk som arbeidet mot Hjemmefronten og for den tyske okkupasjonsmakten, som i lengre tid hadde vist at de representerte en stor fare for motstandsorganisasjonene. Som blant annet angivere som enten av ideologiske eller økonomiske grunner arbeidet mot Hjemmefronten. Omkring 70% av likvidasjonene havner i denne kategorien.

Kategori nummer to omhandler likvidasjoner der tillatelsen ikke var gitt på forhånd. Disse hadde selv satt seg i en situasjon der motstandsfolkene havnet i en tvangssituasjon og ikke hadde annen mulighet enn å likvidere vedkommende. Rundt 10% prosent av likvidasjonene havner inn under denne kategorien.

³⁸ Barstad, 1987, s.93

³⁹ Barstad, 1987, s.93

⁴⁰ Ulateig, 1999, s.219

Man fikk her en dreining fra personfokus til situasjonsfokus. Dette betyr at det i bestemte situasjoner, der det hadde oppstått en akutt fare, som motstandsfolkene selv måtte vurdere i forhold til sin egen sikkerhet, kunne likvidasjon tillates.

I den tredje kategorien havner personer som ble likvidert uten at den norske Hjemmefront var involvert. Disse tilfellene kan altså ikke tilbakeføres til den ansvarlige ledelsen i Hjemmefrontens ledelse. Omkring 10-15 % havner inn under denne kategorien.

Den fjerde kategorien omhandler personer som var tyske statsborgere som opererte som provokatører for det tyske Sipo, eller som satte seg i samme handlingsmønster som kategori 2. Det er 5 slike tilfeller.

Den femte kategorien omhandler personer som i utgangspunktet var motstandskampens egne allierte, men som på grunn av presset og påkjenningene de var utsatt for, utviklet en adferd gjorde dem til en trussel mot motstandsorganisasjonen. Man kjenner til 5 slike tilfeller.

Med utgangspunkt i disse kategoriene ser man tydelig at kriteriene som Hauge la frem i 1947 hadde blitt fulgt under krigen.

Professor Tronstad var en pådriver for å få gjort noe med angiver problemet.

Antall likvidasjoner ble ikke trappet ned på slutten av krigen. Gestapo jaktet like intenst på motstandsfolk.

Ulateig mener at Hjemmefronten likviderte rundt 150 personer, mens Moland på sin side hevder antallet er 82. Det offisielle tallet i de første årene etter krigen var 55 eller 65.

Formålet med likvidasjonene var å beskytte Hjemmefrontens operasjoner, baser og medlemmer, Ulateig mener at likvidasjonene hadde et annet formålet i tillegg. Dette formålet var å skape terror og frykt blant politifolk, lensmenn og frontkjempere. Barstad mener, i motsetning til Ulateig, at hevn-elementet, og statueringen av eksempler, aldri fikk noen utbredelse i Norge.

Konklusjon

I dette kapittelet har vi sett nærmere på hva Hjemmefrontens likvidasjoner innebar. Vi har sett at det var visse prosesser og kriterier som lå til grunn for at en person ble likvidert, og vi kan konkludere med at dette i de aller fleste tilfellene ble fulgt. I tillegg har vi sett på og drøftet formålet med likvidasjonene og har her sett at Ulateig er uenig med Moland på dette punktet.

Vi har også sett på antall år for år og har konkludert med at et samlet tall på 82 er lite sett i europeisk sammenheng.

Ulateig og Fjørtoft er også uenig med Moland når det kommer til antallet likviderte, og hvordan folk ble likvidert. Konklusjonen her er at antallet likviderte som Moland har kommet frem til virker mer sannsynlig og korrekt, grunnet tilgang til alt relevant arkivmateriale, noe som hverken Ulateig eller Fjørtoft har hatt. Deres påstander om brutale drap og tortur tilbakevises gjennomgående av Moland.

Kapittel 5: Hjemmefrontens likvidasjoner fremstilt i litteraturen

Innledning

I dette kapittelet skal jeg se på og drøfte hvordan Hjemmefrontens likvidasjoner har blitt fremstilt i relevant litteratur. Jeg skal se på bøker fra de første årene etter okkupasjonen og frem til i dag, og se om det har vært en endring her. Jeg vil også ta med bøker der jeg mener dette emnet burde vært behandlet, men der det i ingen eller liten grad har blitt det. Deretter vil jeg se på 90-tallet som et vendepunkt og se på debatten rundt Ulateig og Moland sine bøker. I dette kapittelet vil jeg også se kort på fremstillingen av Hjemmefrontens likvidasjoner. Til slutt skal jeg oppsummere og gi en konklusjon for dette kapittelet.

Hjemmefrontens likvidasjoner har siden krigens slutt ved flere anledninger vært drøftet og diskutert. Likevel er det i de senere tiår det har blitt forsket ordentlig på og skrevet om. I de første årene etter krigen finnes det lite om dette temaet i bøkene om okkupasjonen. Likevel er det mulig å oppdrive litteratur og artikler om Hjemmefrontens likvidasjoner fra rett etter krigen. Et eksempel på dette er artikkelen til Professor, Dr. Jur. Johs. Andenæs, som heter «Okkupasjonstidens «likvidasjoner» i rettslig belysning», utgitt i 1948.⁴¹ Flere av biografiene til motstandsmenn kom ut i de første etterkrigsårene, deriblant bøkene til Max Manus og Asbjørn Sunde.

Motstandsmennenes egne fortellinger

Flere av motstandsmennene skrev bøker om hva de gjorde under krigen, eller det har blitt skrevet bøker om dem. I disse bøkene er det i varierende grad skrevet om Hjemmefrontens likvidasjoner. Noen har bare så vidt vært inne på temaet, mens andre igjen har skrevet mer om det.

En som har skrevet en bok om sitt virke under krigen er Asbjørn Sunde, med dekknavn «Osvald» under okkupasjonen. «Menn i mørket» ble utgitt første gang i 1947, og bærer preg av at det er en motstandsmann som har skrevet det han husker fra sitt virke under krigen. Boka til Asbjørn Sunde er ikke spesielt kritisk til det de drev med, men prøver å rettferdiggjøre gruppens handlinger. På tross av at Osvald gruppa utførte flere likvidasjoner, både på oppdrag fra Milorg og ellers, er emnet i liten grad behandlet i boken.

⁴¹ Ulateig, 1999, s.168

Olav Njølstad har skrevet en bok om Leif Tronstad, utgitt i 2012. Til tross for at professor Tronstad var en pådriver for at særlig farlige angivere og nazister skulle ryddes av veien, er dette fenomenet lite nevnt i Njølstads bok om Tronstad. Likevel er det en nyansert bilde av likvidasjonsproblematikken som blir tatt opp i boka. Tronstad var tydelig på hva han mente om dette emnet, noe som ikke åpner for særlige drøftinger om dette emnet fra Njølstad sin side.

Gunnar Sønsteby skrev boken «Rapport fra nr.24» som ble utgitt første gang i 1960. Der er Hjemmefrontens likvidasjoner bare så vidt nevnt. Sønsteby har i likhet med mange andre motstandsmenn som skrev bøker om sitt virke under krigen fokusert på andre handlinger de utførte. Deriblant sabotasjeaksjoner. Flere steder så skjønner man at det er en likvidasjon som det er snakk om, men Sønsteby berører bare så vidt dette emnet. Noe som viser at selv i 1960, mente flere av krigsveteranene og andre at Hjemmefrontens likvidasjoner ikke i utstrakt grad burde skrives om.

Boka om Jens Christian Hauge, skrevet av Olav Njølstad og utgitt i 2008, tar for seg Hjemmefrontens likvidasjoner i større grad enn mange andre bøker om motstandsmennene. Dette på grunn av Hauges stilling innenfor Milorg som gjorde at likvidasjonsproblematikken som opptok Hjemmefronten var et svært sentralt spørsmål for Hauge. Emnet blir grundig gjennomgått og man får et tydelig bilde av likvidasjonsspørsmålet som Hjemmefronten sto ovenfor.

Max Manus skrev to bøker om sitt virke under okkupasjonen av Norge, «Det vil helst gå godt» og «Det blir alvor», utgitt i henholdsvis 1945 og 1946. Ingen av disse to bøkene tar for seg Hjemmefrontens likvidasjoner i noe særlig grad. Det blir bare så vidt nevnt. Max Manus selv var ikke delaktig i noen likvidering, og derfor tar han ikke for seg emnet i bøkene.

Tor Arne Barstad har skrevet en bok om Pelle gruppa, utgitt 1987, der han tar opp denne gruppens virke under okkupasjonen av Norge. Forfatteren går inn på gruppens holdninger til likvidasjoner og deres svar til Milorg på dette punktet. Det kommer ikke frem hvorvidt de utførte noen likvidasjoner selv. Det er nevnt forsøk på å likvidere to angivere, disse var mislykket. Forfatteren kommer med tydelige meninger om Hjemmefrontens likvidasjoner, og er uenig med Ulateig på flere punkter. Dette kommer jeg tilbake til senere i kapittelet.

[Hjemmefrontens likvidasjoner i litteraturen](#)

Flere forfattere har etter krigens slutt frem til i dag skrevet om dette emnet. Likevel er det få bøker som utelukkende tar for seg Hjemmefrontens likvidasjoner.

Artikkelen til professor dr. jur. Johs. Andenæs som ble utgitt kort tid etter krigens slutt tar for seg det viktige spørsmålet om Hjemmefrontens likvidasjoner i rettslig belysning. Han kommer frem til at Hjemmefrontens likvidasjoner var legitime krigshandlinger. Teksten er noe tungt skrevet, men det kommer likevel tydelig frem hva forfatteren mener om temaet. Han drøfter seg frem til konklusjonen sin ved hjelp av paragrafer. Både Moland og Barstad støtter denne konklusjonen, mens Ulateig på sin side ikke er helt enig.

Jan Christensens bok «Oslogjengen, Europas beste sabotørgruppe» utgitt i 2011, går ikke i noe utdypende grad inn på Hjemmefrontens likvidasjoner. Til tross for at flere av Oslogjengens medlemmer utførte likvidasjoner. Det blir bare nevnt i korte trekk, og bare der det er høyst nødvendig. En bok som omhandler Oslogjengen burde i noe større grad tatt for seg alle sider ved deres virke under okkupasjonen av Norge. Er det ikke like viktig å vise de litt mørkere sidene ved deres virke?

Kjell Fjørtofts bok «Oppgjøret som ikke tok slutt» utgitt i 1997, handler først og fremst om landsvikoppjøret etter krigen, men tar likevel for seg Hjemmefrontens likvidasjoner. Forfatteren kommer med flere eksempler på likvidasjoner, flere av dem svært brutale. Han hevder også, i likhet med Egil Ulateig, at antallet likviderte er nærmere 200, og at de drepte flere feile personer. Boken kom ut på slutten av 90-tallet og er et godt eksempel på at det på denne tiden begynte å bli mer akseptert å være kritisk til det som allerede var blitt skrevet om, og ikke skrevet om.

«De gode mot de onde» ble utgitt i 1999, og er skrevet av Egil Ulateig. Denne boken handler om Hjemmefrontens likvidasjoner, hans første bok om emnet «Med rett til å drepe» ble trukket tilbake på grunn av mange og alvorlige feil. Ulateig gjennomgår emnet nøye gjennom hele boken, men uten en helt klar definisjon på begrepet likvidasjoner. Han har ved flere anledninger tatt med drap som han selv sier ikke går inn under likvidasjonsbegrepet. Likevel tar han opp en viktig debatt, som har blitt forsøkt holdt skjult for offentligheten, ved at særlig krigsveteraner ikke har ønsket noe forskning på temaet. Hans eksempler på brutale drap og tortur av offeret før likvideringen blir systematisk tilbakevist av Arnfinn Moland.

Arnfinn Molands bok «Over grensen? Hjemmefrontens likvidasjoner under den tyske okkupasjonen av Norge 1940-1945» ble utgitt første gang i 1999. Moland gjennomgår fenomenet likvidasjoner systematisk. Boken handler utlukkende om Hjemmefrontens likvidasjoner og alt rundt dette emnet. Han har skrevet en bok basert på forskningsresultatene sine. Og er som jeg vet, eneste som har gjort dette. Ulateig har hevdet å ha gjort det samme,

men blir gjennomgående tilbakevist i denne boken, som bygger på faktiske arkivmateriale. Moland har med god grunn brukt deler av boken på å tilbakevise tidligere påstander om antallet likvidasjoner fra ulike forfattere.

«Norge i Krig, bind 6: Hjemmefront», ble utgitt i 1987 og er skrevet av Arnfinn Moland og Ivar Kraglund. Hjemmefrontens likvidasjoner blir skrevet om i denne boken, men ikke mer enn hva man kan forvente av en slik type bok. Det står mer om emnet her enn det gjør i mange andre bøker om Hjemmefronten under okkupasjonen.

90-tallet som vendepunkt

Fra krigens slutt og frem til 1990-tallet er det skrevet svært lite om Hjemmefrontens likvidasjoner, på tross av at mange bøker tok for seg motstandsbevegelsens virksomhet. Både i relevante bøker, og i avisene, det finnes unntak, blant annet professor dr. jur. Johs. Andenæs sin artikkel om emnet, som ble utgitt rett etter krigen. Det finnes få artikler om Hjemmefrontens likvidasjoner i Aftenpostens arkiver fra før 90-tallet. Det er først på 1990-tallet at bøker som omhandler dette emnet ble utgitt, og man ser Hjemmefrontens likvidasjoner blir grundigere gjennomgått i litteraturen.

1990-tallet er i denne sammenheng perioden der Hjemmefrontens likvidasjoner ble gjenstand for forskning. Moland fikk tilgang til arkivmateriale som det tidligere ikke hadde vært anledning til å se på, blant annet en del av arkivet på Norges Hjemmefrontmuseum (NHM) som omhandler likvidasjonene og som har vært sperret. Dette betyr ikke at det før 90-tallet ikke var skrevet noe om emnet, men det betyr at det for første gang ble forsket ordentlig på og ulike ville påstander kunne tilbakevises.

Hjemmefrontens likvidasjoner har blitt skrevet om før 90-tallet. Men i mindre grad enn det ble dette tiåret, og årene i som fulgte. Før 90-tallet ble emnet kun skrevet om der det var høyst nødvendig, slik som vi blant annet ser i «Norge i krig, bind 6: Hjemmefront» skrevet av Arnfinn Moland og Ivar Kraglund.

Et annet eksempel er Barstad sin bok om Pelle-gruppa, utgitt i 1987. Selv om denne boken handler om Pelle-gruppa sin virksomhet under okkupasjonen, og de tilsynelatende ikke utførte noen likvideringen, tar forfatteren kort for seg Hjemmefrontens likvidasjoner. Barstad hevder, på lik linje med Moland, at likvidasjonen kun ble utført av preventive årsaker. Det står ikke mye om Hjemmefrontens likvidasjoner i denne boken heller, men det står mer utfyllende enn det man som leser tror, med tanke på Pelle-gruppas holdninger til likvidasjoner.

På tross av at det har blitt skrevet mer om Hjemmefrontens likvidasjoner etter 90-tallet så utgis det fremdeles bøker om okkupasjonen som ikke inkluderer dette emnet. Likevel ser man en klar fremgang her. Det står skrevet mer om Hjemmefrontens likvidasjoner i relevant litteratur nå, enn det gjorde før 90-tallet.

Etter vendepunktet på 90-tallet har det nesten blitt moderne å skrive om krigens skyggesider. Et godt eksempel her er de tre bøkene i serien om «Nådeløse Nordmenn», skrevet av Erik Veum, utgitt mellom 2012-2014, disse bøkene handler om nordmenn på den gale siden av krigen. Det kan virke som om fokuset er i ferd med å flytte seg fra sabotasjeaksjonene til den mørkere siden av okkupasjonstiden. Noe som ikke nødvendigvis er negativt.

Det er viktig å poengtere at 90-tallet er «krisetallet» i omtalen av Hjemmefrontens likvidasjoner. Det er overgangen fra en positiv vurdering, selv om det ikke ble skrevet så mye om, til de kritiske oppslagene som kom på 90-tallet. Det er denne overgangen som jeg i denne oppgaven har kalt for vendepunktet. Denne overgangen er svært sentral for måten Hjemmefrontens likvidasjoner har blitt fremstilt på. Før vendepunktet var man i utgangspunktet positivt innstilt, det ble ikke stilt kritiske spørsmål til Hjemmefrontens likvidasjoner. På 90-tallet får man disse kritiske oppslagene i form av blant annet boken til Ulateig om emnet. Det er denne overgangen som representerer et vendepunkt for skrivingen om og fremstillingen av Hjemmefrontens likvidasjoner. Bildet på 90-tallet var naturligvis mer sammensatt enn det jeg, ut i fra det materiale jeg har hatt til rådighet, har anledning til å gå inn på her.

Hvordan har Hjemmefrontens likvidasjoner blitt fremstilt?

Hjemmefrontens likvidasjoner har gått fra å knapt nok bli skrevet om, til at det finnes bøker som utelukkende tar for seg emnet. Nedenfor vil jeg systematisk gå igjennom bøkene jeg har nevnt ovenfor og se på hvordan Hjemmefrontens likvidasjoner har blitt fremstilt. Dette vil jeg gjøre uten å skrive en litteræranalyse om emnet.

Som vi har sett så er det skrevet svært lite om Hjemmefrontens likvidasjoner rett etter krigen. Krigsveteraner som gav ut bøker nevnte bare så vidt emnet. Og så sent som på 60-tallet hadde ikke dette endret seg mye. Et godt eksempel her er boken til Gunnar Sønsteby som ble utgitt første gang i 1960. Hjemmefrontens likvidasjoner er bare så vidt nevnt i boken hans, og kun der det har vært høyst nødvendig. I disse biografiene blir ikke likvidasjonsproblematikken behandlet. Det blir som regel bare kort nevnt at en angiver var blitt likvidert. Noe videre ut over dette står det ikke i biografiene som jeg i denne oppgaven har sett på.

Dette er typisk for skrivingen om Hjemmefrontens likvidasjoner før vendepunktet på 90-tallet. Emnet ble stort sett skrevet om i korte trekk, likevel ble det i noen bøker skrevet mer om. Likevel bærer emnet preg av at det har vært svært lite forskning på det. Noe som igjen gjør at det blir vanskeligere å skrive om. Emnet ble, som vi har sett, ikke skrevet kritisk om før på 90-tallet. Litteratur som handler utelukkende om Hjemmefrontens likvidasjoner og som ble utgitt før 90-tallet har jeg ikke klart å oppdrive, men det er fullt mulig at det finnes.

Det er en liten endring frem til 80-tallet her, Hjemmefrontens likvidasjoner blir fremdeles bare så vidt nevnt i litteraturen. Likevel ser man at en holdningsendring er på vei. Boken til Arnfinn Moland og Ivar Kraglund, bind 6: Hjemmefront, i bokserien Norge i Krig, går mer inn på Hjemmefrontens likvidasjoner enn tidligere. Selv om emnet blir mer skrevet om her enn tidligere, er det ikke slik at Hjemmefrontens likvidasjoner blir skrevet en masse om her heller. Boken tar for seg fenomenet, men ikke mer enn høyst nødvendig i en slik type bok. Et annet eksempel her er boken om Pelle-gruppas virksomhet, skrevet av Barstad. Denne går heller ikke i utdypende grad inn på Hjemmefrontens likvidasjoner, men inkluderer det mer enn mange andre, til tross for at Pelle-gruppa ikke selv likviderte noen.

På 90-tallet ble bøkene til Egil Ulateig og Arnfinn Moland utgitt. Disse bøkene tar utelukkende for seg Hjemmefrontens likvidasjoner. Grunnet debatten som fulgte, så virker 90-tallet å være et vendepunkt for skrivingen om Hjemmefrontens likvidasjoner. Jeg vil se nærmere på debatten rundt disse to bøkene senere i kapittelet.

Boken til Moland om emnet ble utgitt på slutten av 90-tallet, og definerer og gjennomgår emnet på en ordentlig og systematisk måte. Dette er første gang emnet blir ordentlig forsket på. Det har vist seg etter Moland sin bok om emnet at det er fullt mulig å skrive en forskningsbasert bok om emnet, der fenomenet blir grundig gjennomgått, uten å offentliggjøre navnene på motstandsmennene som utførte likvidasjonene. Andre historikere har etter vendepunktet på 90-tallet også skrevet om Hjemmefrontens likvidasjoner uten å ha publisert navn på motstandsmennene, deriblant Olav Njølstad i boken om Jens Chr. Hauge.

Det er i boken til Moland at Hjemmefrontens likvidasjoner for første gang blir ordentlig gjennomgått og definert. I bøkene til Ulateig om emnet er det mye ville påstander og feil som blir tilbakevist i boken til Moland. Likevel er bøkene til Ulateig viktige i denne sammenheng, da utgivelsen av den første var med på å sette fokus på denne delen av motstandsvirksomheten. Noe som igjen bidro til å fylle et tomrom i historieskrivingen om motstandskampen under okkupasjonen av Norge.

Boken til Olav Njølstad om Jens Christian Hauge, er et eksempel på en bok utgitt etter vendepunktet som i stor grad har tatt for seg Hjemmefrontens likvidasjoner. Dette på tross av Hauge sin holdning til forskning på og skriving om emnet. I denne boken blir fenomenet likvidasjoner gjennomgått, og forfatteren har fremstilt likvidasjonsproblematikken som Hauge sto ovenfor under og etter okkupasjonen svært nøye. Dette kommer jeg tilbake til i et senere kapittel.

Det finnes eksempler på bøker utgitt etter vendepunktet på 90-tallet som ikke i like stor grad tar for seg likvidasjonsproblematikken som Hjemmefronten sto ovenfor. Et godt eksempel her er boken til Jan Christensen om Oslogjengens virksomhet under krigen. Det er påfallende hvor lite som står om Hjemmefrontens likvidasjoner i denne boken, dette på tross av at boken handler om Oslogjengen, der flere av medlemmene utførte likvidasjoner. En skulle tro at dette åpnet for en gjennomgang av fenomenet likvidasjoner i boken. Selv om det står svært lite om Hjemmefrontens likvidasjoner har ikke forfatteren unngått det helt, det er nevnt ved flere anledninger, men likvidasjonsproblematikken blir likevel ikke grundig behandlet. Slik man blant annet ser i Njølstad sin bok om Hauge.

Debatten rundt bøkene til Ulateig og boken til Moland

På 1990-tallet ble bøkene til Ulateig og Moland gitt ut. Den første boka til Ulateig, «Med rett til å drepe» ble trukket tilbake av forlaget på grunn av mange grove feil. Før boken ble trukket tilbake hadde den skapt en sterk debatt i avisene, som blant annet Aftenposten fulgte tett, og blant krigsveteranene. Dette førte til at krigsveteranene ønsket en forskningsbasert bok om Hjemmefrontens likvidasjoner. Resultatet ble boken til Arnfinn Moland, som ble utgitt første gang i 1999. Samme år ble Egil Ulateig sin andre bok om emnet utgitt på eget forlag. Denne debatten rundt den første boken til Ulateig var med på å fylle et tomrom i skrivingen om motstandskampen under okkupasjonen av Norge.

Debatten rundt den første boken til Ulateig førte til mye positivt for skrivingen om Hjemmefrontens likvidasjoner, på tross av at selve boken var full av feil og ville påstander. Uten denne debatten kunne det ha gått enda flere år før en forskningsbasert bok om emnet hadde blitt utgitt. Noe som ville vært uheldig for emnet. Uten debatten rundt denne første boken er det ikke sikkert at vi ville fått vendepunktet på 90-tallet, og det kunne gått enda flere år før overgangen til en mer kritisk vurdering av Hjemmefrontens likvidasjoner fant sted.

Det er denne debatten rundt den første boken til Ulateig som er med på å fylle et vakuum innen historieskrivningen om okkupasjonen av Norge. For det er denne boken og debatten

rundt den som får krigsveteranene til å innse at en forskningsbasert bok om emnet må skrives. På en måte kan man si at det er debatten rundt denne boken som er med på å endre krigsveteranenes holdning til forskning på Hjemmefrontens likvidasjoner. De innså at emnet trengte å bli forsket på, for å ved hjelp av arkivmateriale tilbakevise Ulateigs ville påstander om Hjemmefrontens likvidasjoner. Dette var ikke bare med på å tilbakevise Ulateigs ville påstander, men bidro også til at vi i dag har et mer riktig og nyansert bilde av motstandskampen under okkupasjonen av Norge.

Oppsummering

I bøkene til motstandsmennene er det i varierende grad skrevet om likvidasjonene. I boken til Asbjørn Sunde er emnet i liten grad behandlet. Til tross for at Osvald gruppa utførte flere likvidasjoner, både på oppdrag fra Milorg og ellers. I boken til Olav Njølstad om professor Tronstad er fenomenet lite nevnt. Likevel er det et nyansert bilde av likvidasjonsproblematikken som blir behandlet i boken.

Gunnar Sønsteby sin bok om hans virksomhet under krigen tar ikke for seg likvidasjonsproblematikken i noe særlig grad. Boken om Jens Chr. Hauge tar for seg likvidasjonsspørsmålet, og det blir grundig gjennomgått. Max Manus skrev to bøker om sin virksomhet under okkupasjonen. Manus var selv ikke delaktig i noe likvidasjon. Dermed blir ikke likvidasjonene skrevet noe særlig om i bøkene hans. Barstad skrev en bok om Pelle gruppa. Forfatteren går inn på gruppens holdninger til likvidasjoner. Forfatter kommer i tillegg med tydelige meninger om Hjemmefrontens likvidasjoner og er uenig med Ulateig på flere punkter.

Det finnes få bøker som utelukkende tar for seg Hjemmefrontens likvidasjoner. Artikkelen til professor dr.jur. Andenæs tar for seg det viktige spørsmålet om Hjemmefrontens likvidasjoner i rettslig belysning.

Christensens bok om Oslogjengen går ikke i noen utdypende grad inn på Hjemmefrontens likvidasjoner. Fjørtofts bok handler om landsvikoppgjøret etter krigen, men tar likevel for seg Hjemmefrontens likvidasjoner.

Ulateig sin bok handler utelukkende om Hjemmefrontens likvidasjoner. Ulateig bruker ingen klar definisjon av fenomenet, likevel tar han tar opp en viktig debatt i boken. Moland sin bok handler også utelukkende om Hjemmefrontens likvidasjoner. Emnet blir systematisk gjennomgått og definert ordentlig. Boken er basert på forskningsresultater. Moland og

Kraglund har skrevet en bok om Hjemmefrontens i bokserien «Norge i Krig». Det står en del om Hjemmefrontens likvidasjoner her, men ikke mer enn høyst nødvendig.

Hjemmefrontens likvidasjoner har gått fra å knapt nok bli skrevet om, til at det finnes bøker som utelukkende tar for seg emnet.

I bøkene til motstandsmennene blir ikke likvidasjonsproblematikken behandlet. Dette er typisk for skrivingen om emnet før 90-tallet. Emnet bærer preg av at det har vært lite forskning på det. Dette gjør det vanskeligere å skrive om.

Liten endring frem til 80-tallet, man ser at en holdningsendring er på vei. Boken til Moland og Kraglund går mer inn på emnet enn tidligere bøker.

På 90-tallet blir bøkene til Ulateig og Moland utgitt. Disse handler utelukkende om Hjemmefrontens likvidasjoner. Boken til Moland viste at det var fullt mulig å skrive en forskningsbasert bok om emnet uten å publisere navnene på motstandsfolkene som hadde likvidasjoner som en av sine oppgaver. Andre eksempler på dette er Olav Njølstad.

Bøkene til Ulateig er viktige i denne sammenhengen, da utgivelsen av den første boken var med på å sette fokus på denne delen av motstandskampen.

Boken til Njølstad om Jens Chr. Hauge er et godt eksempel på en bok utgitt etter vendepunktet som tar for seg emnet. Det finnes eksempler på bøker som ikke i like stor grad gjør dette. Et godt eksempel her er Christensens bok om Oslogjengen. I denne boken blir Hjemmefrontens likvidasjoner bare så vidt nevnt.

Det er skrevet lite om emnet fra krigens slutt og frem til 90-tallet, både i litteraturen og i avisene. 90-tallet er i denne sammenheng tiåret der Hjemmefrontens likvidasjoner endelig blir gjenstand for forskning. Emnet har blitt skrevet litt om før 90-tallet, men det står mer om emnet etter.

Det utgis fremdeles bøker om okkupasjonen etter vendepunktet som ikke inkluderer emnet, til tross for dette ser man en fremgang her. Etter vendepunktet har det nesten blitt moderne å skrive om okkupasjonstidens skyggesider.

Boken til Ulateig ble utgitt på 90-tallet, og skapte en stor debatt. Denne debatten førte til at krigsveteranene ønsket en forskningsbasert bok om emnet. Debatten rundt Ulateig sin første bok om emnet var med på å fylle et tomrom i skrivingen om motstandskampen. Uten denne debatten kunne det gått enda flere år før emnet ble forsket ordentlig på.

Konklusjon

I dette kapitlet konkluderes det med at bøkene til motstandsmennene ikke behandler likvidasjonsproblematikken de sto ovenfor under okkupasjonen i særlig grad. Videre konkluderes det med at Olav Njølstad har behandlet likvidasjonsproblematikken Hjemmefronten sto ovenfor grundig. Det samme har Arnfinn Moland, som har skrevet en forskningsbasert bok om emnet.

Den første boken til Ulateig om Hjemmefrontens likvidasjoner skapte en viktig debatt, og satte fokus på denne delen av motstandskampen. Til tross for at boken var full av feil.

Videre konkluderes det med at 90-tallet i denne sammenheng er det tiåret da Hjemmefrontens likvidasjoner blir gjenstand for forskning. Tilslutt konkluderes det med at det er 90-tallet som er «krisetallet» i omtalen av likvidasjoner, det er den overgangen fra en positiv vurdering – selv om det ikke skrevet så mye om – til de kritiske oppslag man ser på 90-tallet som er viktig i denne sammenheng.

Kapittel 6: Hjemmefrontens likvidasjoner fremstilt i aviser

Innledning

I dette kapittelet skal jeg se på hvordan Hjemmefrontens likvidasjoner har blitt fremstilt i aviser. Jeg skal hovedsakelig bruke artikler fra Aftenposten og VG, hoveddelen av artiklene kommer fra Aftenposten. Jeg skal se om det har vært noen endring i dekingen av Hjemmefrontens likvidasjoner i avis artikler. Har det blitt skrevet noe om, eller har det også her blitt «hysjet» ned? For ordens skyld vil jeg kun bruke et eksempel i dette kapittelet, likvidasjonen av Karl Marthinsen. Grunnen til dette er at jeg mener det fort kan bli rotete å bruke flere eksempler i dette kapittelet, i tillegg til at jeg mener at dette eksempelet illustrerer poengene mine godt. I tillegg vil jeg se på befolkningens reaksjoner ovenfor Hjemmefrontens likvidasjoner, hva mente sivil befolkningen under okkupasjonen om dette? Tilslutt vil jeg oppsummere og konkludere dette kapittelet.

Jeg hadde i utgangspunktet tenkt til å bruke det NS-vennlige organ Folk og Land i dette kapittelet, i tillegg til Aftenposten. Men fant etter hvert ut at det var litt ugunstig å bruke både Aftenposten og Folk og Land, med tanke på at Aftenposten under okkupasjonen var nazifisert. Dermed valgte jeg å bruke VG i stedet for Folk og Land. Avisen jeg bruker mest i dette kapittelet vil være Aftenposten, derfor valgte jeg å beholde denne.

Under arbeidet med dette kapittelet forsøkte jeg å finne artikler fra Aftenposten og VG om Hjemmefrontens likvidasjoner fra rett etter krigen. Dette lyktes jeg dessverre ikke med, det er skrevet lite om emnet i avisene rett etter krigen. Avgrensingen min til bare Aftenposten og VG har gjort at jeg ikke har fått sett mye på artikler fra rett etter krigen, derfor har jeg valgt å inkludere tre artikler fra Aftenposten under okkupasjonen, for å se på hvordan Hjemmefrontens likvidasjoner ble fremstilt da. Jeg har valgt å ta med en artikkel fra Aftenposten publisert i 2005 og en fra VG publisert i 2015, selv om disse artiklene er publisert lenge etter krigens slutt, vil jeg se om det er forskjeller i ordlyden. Jeg vil i større grad se på hvilke ord som har blitt brukt i avisartiklene enn jeg gjorde i litteraturen.

Likvidasjonen av Marthinsen som eksempel

Statspolitistjef Karl A. Marthinsen ble likvidert av motstandsbevegelsen den 8 februar 1945. Det ble, naturlig nok, skrevet en del om i avisene i dagene som fulgte.

Aftenposten hadde dagen etter, 09.02.1945, en omtale. Overskriften lyder som følger: Generalmajor Marthinsen myrdet. Her er et utdrag:

Politidepartementet melder: Torsdag morgen ble lederen av det norske sikkerhetspoliti, generalmajor Karl Marthinsen, skutt fra bakhold av flere mordere da han var på vei til sitt kontor. Gjerningsmennene hadde lagt seg på lur for å passe opp bilen og skjøt en serie skudd med maskingeværer og maskinpistoler mot generalmajor Marthinsen og hans sjåfør. Generalmajor Marthinsen ble drept på stedet, sjåføren ble hardt såret.⁴²

Videre står det kort om Karl Marthinsens karriere. Deretter følger et minneord om han litt lenger ned på siden. Man merker som leser tydelig at Aftenposten var nazifisert. Selv om denne artikkelen er relativt nøytral, brukes ord som «mordere». Gjerningsmennene blir dog ikke kalt for «terrorister». En får likevel inntrykk av at det er nettopp terrorister som har utført likvidasjonen. Ordet «likvidasjon» blir ikke brukt.

Aftenposten skrev også en artikkel den 10.februar. Her følger et utdrag:

At de norske og tyske myndigheter imidlertid har midler til å gripe inn, viser reaksjonen etter mordet på generalmajor Marthinsen. Og hvor tålmodig man har vært viser også den ting at det sitter arrestert en rekke sabotører, som etter gjeldende rett i alle land har begått flere forbrytelser som hver for seg kvalifiserer til dem til dødsstraff.⁴³

I denne artikkelen ser man at det refereres til represaliene etter likvidasjonen av Marthinsen. Videre i artikkelen er det mange lovord om Karl Marthinsen, han fremheves som en fantastisk mann. Hjemmefronten blir i denne artikkelen fremstilt som «forbrytere» og «terrorister». I motsetning til dagen før, blir disse ordene brukt flere ganger.

Aftenposten hadde også 15. februar en stor artikkel om begravelsen av Marthinsen. Her er det kun lovord om den avdøde.⁴⁴

En annen ting det er viktig å merke seg, er at represaliene som fulgte likvidasjonen av Marthinsen ikke er nevnt i to av artiklene. Artikkel nummer to refererer til disse, men her blir de kalt for «reaksjoner». Ordene «likvidert» og «likvidasjon» blir ikke brukt, derimot ordet «myrdet».

⁴² Aftenposten, 09.02.1945

⁴³ Aftenposten, 10.02.1945

⁴⁴ Aftenposten, 15.02.1945

Under okkupasjonen ser vi at likvidasjonen av Marthinsen ble fremstilt som en handling utført av «terrorister» og «forbrytere». Dette er gjennomgående i eksemplene over. Artiklene er i tillegg fulle av lovord om avdøde.

Omtale i avisene etter krigen av Hjemmefrontens likvideringer

I årene etter krigen har Hjemmefrontens likvidasjoner blitt diskutert flere ganger. I Aftenpostens arkiver finner man svært lite som omhandler dette temaet rett etter krigen. Det er tydelig at denne debatten ikke utspant seg i avisene.

Først på 90-tallet blir det en endring. Debatten etter Ulateigs bok ble fulgt tett av Aftenposten, med tallrike artikler, både fra forfatter selv, forlaget, krigsveteraner og Moland, for å nevne noen. Dette viser interessen man regner med at leserne hadde for dette emnet.

VGs artikkel om likvidasjonen på Karl Marthinsen er et annet eksempel. Denne artikkelen ble publisert 8. februar 2015 og handler om hvordan og hvorfor Hjemmefronten handlet som de gjorde. Den er fire sider lang, men omfatter også bokserien *Nådeløse nordmenn* av Eirik Veum. VG hadde også et stort oppslag om likvidasjoner i 1996. Her følger et utdrag fra artikkelen 8.februar 2015:

Marthinsen har blitt karakterisert som prototypen på «den lille offiser som ble den gale general» motstandsbevegelsen anså ham som mye farligere enn Vidkun Quisling.⁴⁵

I samme artikkel refereres det også til represaliene etter likvidasjonen.

Konsekvensene av drapet på Karl A. Marthinsen ble store. En rasende Rikskommissær Josef Terboven beordret standrett for 28 fengslede motstandsfolk. I tillegg ble fire helt vanlige borgere plukket ut og alle 32 ble skutt og drept i løpet av de neste to dagene. Av nordmenn. Av sine egne landsmenn.⁴⁶

Aftenposten hadde den 8. februar 2005 en stor artikkel om likvidasjonen av Marthinsen. Overskriften lyder som følger: Skuddene som kostet 28 livet. Her følger et utdrag:

Sjefen for det norske Statspolitiet under krigen var mannen Hjemmefronten fryktet ville samle de mest desperate og fanatiske medlemmene av Nasjonal Samling til en siste kamp ved krigens slutt. Derfor måtte generalmajor Marthinsen ryddes av veien. Likvidasjonen i Blindernveien i Oslo for 60 år siden, klarert av både London og

⁴⁵ VG, 08.02.2015

⁴⁶ VG, 08.02.2015

høyeste hold innen Hjemmefronten, sendte sjokkbølger gjennom både Nasjonal Samling og Statspolitiet.⁴⁷

I artikkelen refereres det til represaliene som fulgte likvidasjonen. Her er et utdrag:

Attentatet ble det mest kostbare i sitt slag under hele krigen, målt i antall menneskeliv. Rikskommissær Josef Terboven forlangte straks standrett med dødsdommer som represalier. 24 motstandsfolk som satt arrestert, ble stilt for standrett og skutt i løpet av de neste to dagene. I tillegg ble fire vanlige borgere plukket ut og skutt: høyesterettsadvokat Ferdinand Gjerdrum, overlege Haakon Sæthre, advokat Jon Vislie og direktør Kaare Sundby.⁴⁸

Begge artiklene går grundig i gjennom likvidasjonen av Marthinsen. Selv om ordlyden i artiklene er relativt like, finner man noen vesentlige forskjeller. Det at avisene fremdeles publiserer artikler om denne perioden i norsk historie, tyder på at det er en interesse blant befolkningen.

Har fremstillingen av Hjemmefrontens likvidasjoner endret seg i avisene?

Den norske befolkningen har helt siden krigens slutt vist en interesse for denne perioden i norsk historie. Dette har dannet grunnlaget for de utallige bøkene og avisartiklene om okkupasjonen av Norge. Å fokusere på den mørkere delen av okkupasjonen har blitt «moderne». Etter vendepunktet på 90-tallet, har det blitt mer vanlig å skrive om okkupasjonstidens skyggesider. Dette gjelder ikke bare for litteraturen, men også i avisene.

Hjemmefrontens likvidasjoner har blitt skrevet en del om i avisene. Særlig på 90-tallet da debatten rundt likvidasjonen blusset opp igjen på grunn av Ulateig sin første bok om emnet ble utgitt. I Aftenpostens arkiver ser man tydelig at de fulgte denne debatten nøye.

Fremstillingen av denne likvidasjonen har endret seg siden krigen, naturlig nok. Det er ti år mellom Aftenposten sin artikkel og VG sin. Selv om begge artiklene er utgitt på 2000-tallet er ikke ordlyden helt lik.

VG sin artikkel om likvidasjonen av Karl Marthinsen blir ikke ordet «represalier» brukt, i stedet brukes ordet «konsekvenser». Mens Aftenposten i sin artikkel fra ti år tidligere bruker ordet «represalier». Begge artiklene bruker ordet «likvidasjon».

⁴⁷ Aftenposten, 08.02.2005

⁴⁸ Aftenposten, 08.02.2005

I tillegg opererer VG med andre tall enn Aftenposten. VG hevder det ble skutt 32 personer som konsekvens for likvidasjonen av Marthinsen. Aftenposten på sin side hevder det ble skutt 28 personer som represalier for likvidasjonen. VG har med andre ord ikke fått med seg de fire som skulle bli skutt, men som ikke ble det.

Som vi har sett i dette kapitlet så har avisene skrevet en del om Hjemmefrontens likvidasjoner, spesielt ved jubileumstider dukker dette emnet opp i avisene. Dette ser vi i begge eksemplene fra Aftenposten og VG brukt i denne oppgaven.

Befolkningens reaksjoner på Hjemmefrontens likvidasjoner

I siste del av 1944 satte Hjemmefrontens ledelse i gang en opinionsundersøkelse i Milorg. Dette for å få en vurdering av opinionen på blant annet likvidasjonene. I begynnelsen av 1945 hadde de fått inn rapporter fra ulike Milorg-distrikter.⁴⁹ Moland har i sin bok trukket frem følgende uttalelser som typiske: «Befolkningens raseri mot de tyske håndlangerne er så stor at likvideringer av angivere blir hilst med stor glede». Et annet sitat som Moland trekker frem er: «Også når det gjelder angiver likvidasjon er folks reaksjon i noen grad avhengig av hvor farlig vedkommende ble ansett for å være».⁵⁰ Det blir her tydelig at ifølge opinionsundersøkelsen så mente befolkningen at likvideringer som virkemiddel mot angivere var helt i orden, forutsatt at vedkommende var så farlig for motstandsvirksomheten at det var nødvendig.

Under skal vi se på noen utdrag fra slike rapporter. Utdrag fra rapport fra D.13 (Stor Oslo), fra januar 1945:

Likvidasjonene i seg selv blir visstnok billiget. (...) Man ser nærmest på likvidatoren som på en soldat som verger seg mot fienden. Og både de forslag som kommer om personer som bør likvideres og de tilbud som kommer om å likvidere, tyder på at mentaliteten er blitt temmelig herdet. Faren for en systematisk gjennomført rekke av clearingmord er overhengende, men denne fare er folk visstnok tilbøyelige til å tillegge mindre vekt. Det ansees i hvert fall som bedre at angiverne får sin dødsstraff nu for å forebygge at de gjør skade, enn at de får den etter krigen da de ikke lenger kan gjøre noen skade. Også her virker aksjonene ofte som en befrielse for en utvekst på samfunnet, likesom det fratrar kommunistene en del av deres propagandastoff.⁵¹

⁴⁹ Moland, 2011, s.82

⁵⁰ Moland, 2011, s.82

⁵¹ Moland, 2011, s.82

Hønefoss og omegn (D.14.2) kom kort tid etter med sin opinionsrapport:

Reaksjonen på likvidasjon av angivere har vært avgjort positiv, og vi har heller ikke tidligere merket at dette er blitt kritisert. Det har vært lite av den slags i vårt distrikt, og vi kan heller høre meningsytringer, som nærmest har formen av kritikk – om at det gjøres alt for lite av den slags. Mange synes å mene at alle angivere og aktive landsforrædere bør likvideres, men den almindelige mening er formodentlig at det i praksis bare er mulig å ta de verste. Meningene er så bestemte at man får inntrykk av at befolkningen er villige til å ta eller i allfall er forberedt på, represalier.⁵²

Ifølge utdragene av opinionsrapportene ovenfor er stemningen i befolkningen positiv til likvidasjoner av angivere. En rapport skiller seg ut her, ifølge Moland, en rapport fra Øvre Eiker. I rapporten står det blant annet: «Sabotasjevirkksomheten er av de aller fleste bannlyst, likedan likvideringen av farlige personer da så mange andre får svi for det».⁵³

Det ble også meldt om en liten endring i stemningen blant sivil befolkningen etter likvidasjonen av Karl Marthinsen. Det ble da meldt om en «sterk reservert holdning» ovenfor denne likvideringen. Dette skyldes mest sannsynlig henrettelsene som fulgte denne aksjonen.⁵⁴ Opinionsrapporten fra Stor Oslo rundt en uke etter denne aksjonen har likevel få spor av endret holdning:

Det er visstnok fremdeles den fremherskende mening at angivere bør likvideres da faren for represalier her ikke er så stor og jegerne synes heller ikke å være uvillige til å gjøre det. Det vil dog antakelig være det beste om likvidasjoner mest mulig foretas som stille aksjoner således at vedkommende forsvinner spurløst.⁵⁵

Ifølge Moland er det ikke helt klart hvordan disse opinionsrapportene ble til. De er trolig bygget på oppsnappet snakk folk imellom, rykter og på stemningen i folket. En mulig feilkilde ved disse rapportene er selvsagt at man kontaktet folk man stolte på, i praksis meningsfeller. Dette var, ifølge Moland, også en del av hensikten med rapportene. Ledelsen i Hjemmefronten ønsket å vite hvordan synet på likvidasjoner som motstandsform var blant den delen av befolkningen som lå i grenselandet mellom aktiv deltakelse og passiv støtte til motstandskampen.⁵⁶ Mye tyder på at de som fanget opp disse stemningene i folket, klarte å

⁵² Moland, 2011, s.83

⁵³ Moland, 2011, s.84

⁵⁴ Moland, 2011, s.83

⁵⁵ Moland, 2011, s.83

⁵⁶ Moland, 2011, s.85

lese av et gjennomsnitt av holdninger blant denne delen av befolkningen, som var en ganske stor del. Man kan dermed gå ut i fra at disse opinionsrapportene kan brukes som et godt utgangspunkt for å si noe om holdningen til likvidasjoner som virkemiddel.⁵⁷

Moland trekker en ganske klar konklusjon ut i fra opinionsrapportene.

Likvidasjon av angivere fikk sterk tilslutning, ikke bare blant Milorg-jegerne, men også i store deler av sivilbefolkningen. Reservasjonene gikk på A) graden av trussel vedkommende representerte mot motstandskampen, B) metoden, som burde være mest mulig anonym, og C) at det ikke måtte reises mistanke om personlige motsetninger som motiv.

Resultatet var neppe noen stor overraskelse for motstandsledelsen. Det er heller ikke egnet til overraskelse i dag, og det skiller seg ikke vesentlig fra andre land under noenlunde samme omstendigheter.⁵⁸

Jeg slutter meg til Moland sin konklusjon her. Med utgangspunkt i opinionsrapportene kan man se at befolkningen støttet likvidasjonene, med visse reservasjoner.

Oppsummering

I dette kapittelet blir likvidasjonen av Karl Marthinsen brukt som eksempel. Aftenposten hadde dagen etter likvidasjonen av Marthinsen en artikkel om dette. Denne artikkelen er relativt nøytral i denne sammenheng. Ord som «mordere» blir brukt, men ikke «terrorister». Ordet «likvidasjon» blir ikke brukt.

Aftenposten hadde en ny artikkel om likvidasjonen av Marthinsen den 10 februar. I denne refereres det til represaliene, som i artikkelen blir kalt for «reaksjoner». Her blir Hjemmefronten fremstilt som «forbrytere» og «terrorister». Artikkelen går ikke inn på hva disse «reaksjonene» av likvidasjonen av Marthinsen var. Aftenposten hadde også en artikkel om begravelsen av Marthinsen. Ordet «likvidasjon» blir ikke brukt i noen av disse tre artiklene, i stedet blir ordet «myrdet» brukt.

Når en ser igjennom Aftenposten arkiver er det lite om Hjemmefrontens likvidasjoner fra rett etter krigen. Dette endrer seg ikke i noen særlig grad før på 90-tallet. Aftenposten fulgte debatten rundt den første boken til Ulateig nøye.

⁵⁷ Moland, 2011, s.85

⁵⁸ Moland, 2011, s.85-86

Befolkningen viser fremdeles interesse for okkupasjonstiden. Eksempel på dette er VGs artikkel om likvidasjonen av Marthinsen, publisert 70 år etter. Denne artikkelen handlet også om bokserien *Nådeløse nordmenn*. Aftenposten hadde en stor artikkel om likvidasjonen av Marthinsen den 8. februar 2005. Etter vendepunktet på 90-tallet har det blitt «moderne» å skrive om okkupasjonstidens skyggesider. Dette gjelder ikke bare i litteraturen, men også i avisene.

Selv om begge disse artiklene er skrevet på 2000-tallet, er ikke ordlyden helt lik. VG bruker ordet «konsekvens», mens Aftenposten bruker ordet «represalier».

I siste del av 1944 satte Hjemmefrontens ledelse i gang en opinionsundersøkelse i Milorg-distriktene. Dette for å få en vurdering av opinionen på blant annet likvidasjoner. I begynnelsen av 1945 hadde de første rapportene kommet inn. I følge opinionsrapportene var sivilbefolkningen positiv til likvidasjon som virkemiddel, forutsatt at vedkommende var så farlig for motstandsvirksomheten at det var nødvendig.

En rapport skiller seg ut, fra Øvre Eiker. Rapporten er negativ til likvidasjoner som virkemiddel. Det ble også meldt om en liten endring i stemningen blant befolkningen etter likvidasjonen av Marthinsen. Dette skyldes mest sannsynlig henrettelsene som fulgte denne aksjonen.

Det er ifølge Moland ikke helt klart hvordan disse opinionsrapportene ble til. En mulig feilkilde ved disse rapportene er selvsagt at man kontaktet folk man stolte på, i praksis meningsfeller. Dette var en del av hensikten med rapportene. Ledelsen i Hjemmefronten ønsket å vite hvordan synet på likvidasjoner som motstandsform var blant den delen av befolkningen som lå i grenseland mellom aktiv deltakelse og passiv støtte til motstandskampen. Mye tyder på at de som fanget opp disse stemningene klarte å lese av et gjennomsnitt av holdninger blant denne delen av befolkningen. Man kan dermed gå ut i fra at disse opinionsrapportene kan brukes som et godt utgangspunkt for å si noe om holdningen til likvidasjon som virkemiddel.

Konklusjon

I dette kapittelet konkluderes det med at det står lite om Hjemmefrontens likvidasjoner i avisene rett etter krigen. Dette blir endret på 90-tallet, Aftenposten fulgte debatten rundt den første boken til Ulateig om emnet nøye.

I omtalen av Hjemmefrontens likvidasjoner under okkupasjonen brukes ord som «mordere», «myrdet», «terrorister» og «forbrytere». Ordet «likvidasjonen» blir ikke brukt i disse artiklene.

I artiklene fra 2000-tallet fra Aftenposten og VG brukes ordet «likvidasjon», men VG bruker ordet «konsekvens» i stedet for «represalier», slik som Aftenposten har gjort. Det konkluderes her med at ordlyden er forskjellig i artiklene, til tross for at de begge er utgitt med bare ti års mellomrom.

Videre konkluderes det med at opinionsundersøkelsen som Hjemmefrontens ledelse satte i gang i slutten av 1944 viste at befolkningen var positive til likvidasjon som motstandsform, forutsatt at vedkommende som ble likvidert var såpass farlig for motstandsvirksomheten at dette var nødvendig.

I denne oppgaven har jeg sett på artikler fra Aftenposten og VG, begge disse avisene skriver med jevne mellomrom om Hjemmefrontens likvidasjoner, spesielt ved jubileumstider. Dermed er det ikke grunnlag, ut i fra materiale jeg har jobbet med, for å si at avisene har «hysjet» ned denne delen av motstandsarbeidet, selv om det på ingen måte er like mye representert i avisartikler som andre sider ved motstandsvirksomheten.

I denne delen av oppgaven skulle jeg i utgangspunktet se på fremstillingen av Hjemmefrontens likvidasjoner i avisene, og valgte meg ut to aviser, Aftenposten og VG. Denne avgrensningen gjorde at det ble svært vanskelig å se på artikler fra rett etter krigen om Hjemmefrontens likvidasjoner, nettopp fordi jeg ikke klarte å oppdrive noen. Derfor konkluderer jeg, ut i fra det materialet jeg har jobbet med, at det står lite om Hjemmefrontens likvidasjoner i avisene rett etter krigen. Det er selvfølgelig en mulighet for at andre aviser har skrevet mye om Hjemmefrontens likvidasjoner rett etter krigen, men ut i fra min avgrensning til kun to aviser, så har jeg ikke sett på andre aviser, og kan derfor ikke si noe med sikkerhet her.

Kapittel 7: Holdninger til Hjemmefrontens likvidasjoner

Innledning

I dette kapitlet skal jeg se på om det har vært en holdningsendring blant historikere og krigsveteranene angående Hjemmefrontens likvidasjoner. I tillegg skal jeg se på hvordan samtidens holdninger preger historieskrivingen. Deretter vil jeg kort se på hvorvidt Hjemmefrontens likvidasjoner fremdeles er tabubelagt. Tilslutt vil jeg oppsummere og konkludere dette kapitlet.

Holdningene til Hjemmefrontens likvidasjoner preger hvordan emnet har blitt skrevet om. Og spiller en vesentlig rolle i hvordan det har blitt fremstilt i litteratur og i aviser. For å kunne forstå hvorfor likvidasjonene har blitt fremstilt slik som det har blitt, er det viktig å se på hvordan holdningene til emnet har vært.

Krigsveteranens holdninger

For at 90-tallet skulle bli et vendepunkt for skrivingen om Hjemmefrontens likvidasjoner måtte historikere, forfattere, krigsveteraner og befolkningen generelt gjennom en holdningsendring til emnet. Denne prosessen startet rett etter krigens slutt og pågår fremdeles. Under skal vi se på krigsveteranens holdninger til emnet.

Temaet Hjemmefrontens likvidasjoner har helt siden krigens slutt vært preget av at krigsveteranene ikke har ønsket noen forskning på emnet. Dette endret seg etter Ulateigs første bok, da krigsveteranene så et behov for en bok som kunne tilbakevise alle feil og mangler i Ulateig sin bok. Denne jobben tok Moland på seg. Frem til 90-tallet er det med andre ord svært lite som er skrevet om emnet.

Krigsveteranene selv har i selvbiografiene sine bare så vidt vært inne på temaet. Dette gjelder blant annet Gunnar Sønsteby, Max Manus og Asbjørn Sunde. Siden krigsveteranene ikke har ønsket noen forskning på likvidasjonene, har de heller ikke inkludert denne delen av motstandsarbeidet i sine bøker. I biografiene til motstandsmennene ligger hovedfokuset på de storstilte sabotasjeaksjonene de utførte og deres kamp mot okkupasjonsmakten.

Jens Chr. Hauge viker aldri fra denne holdningen om forskning på Hjemmefrontens likvidasjoner. I boken til Njølstad om Hauge kommer Hauges holdning til dette svært godt frem. Under følger et utdrag:

Sammen med Tor Skjøsberg avga han i eksempelvis i 1967 en uttalelse til NHM vedrørende bruken av museets arkiver, der de slo fast at all dokumentasjon vedrørende likvidasjonssakene skulle være «absolutt sperret», og at adgangen til materialet kun fikk skje etter «samtykke av styrets formann» (det ville på denne tiden si Hauge). For egen regning tilføyde han: «Det er etter mitt skjønn ikke noe som helst behov for noen forskning i disse saker, og det er ganske klart at vi må forhindre at materialet som måtte finnes om dette i Norges Hjemmefrontmuseum kommer på vidvanke, eller blir gjenstand for vitenskapelige fremstillinger som deretter spres».⁵⁹

I sitatet ser vi at Hauge var svært bestemt på hva han mente om forskning på likvidasjonene. Denne holdningen gjelder også for de andre krigsveteranene. I motsetning til mange av de andre krigsveteranene som etter utgivelsen av Ulateig sin første bok om emnet ønsket en forskningsbasert bok, viket aldri Hauge fra denne holdningen. Det er tydelig fra sitatet ovenfor at denne delen av motstandsarbeidet skulle glemmes, og at det ikke skulle skrives om eller forskes på.

På en måte har jeg full forståelse for dette. Dette er en svært ømfintlig og vanskelig sak for Hjemmefronten, som de under krigen ikke tok lett på. Det at de etter krigen prøver å beskytte de som hadde denne type oppgaver under okkupasjonen er ikke så rart. Problemet med å «hemmeligholde» deler av motstandsvirksomheten, som Hjemmefrontens likvidasjoner, er at det har ført til mye oppspinn og «mystifisering» av emnet. Det har med andre ord blitt et slags tomrom i skrivingen om motstandskampen under okkupasjonen av Norge, der en del av motstandsarbeidet ikke er inkludert, fordi flere mente at ikke skulle inkluderes i litteraturen.

Selv om krigsveteranenes holdninger til forskning på Hjemmefrontens likvidasjoner har blitt endret. Så er dette emnet en del av okkupasjons historien som ikke mange kjenner så godt til. Det at krigsveteranens holdninger til emnet har vært med på å prege historieskrivingen i så stor grad som den har gjort er beklagelig.

De ville av hensyn til sine kamerater ikke at emnet skulle forskes på. Grunnlaget for dette har vært personvernet av motstandsmenn som har hatt likvidasjoner som en av sine oppgaver under okkupasjonen av Norge. Forskning på emnet kunne føre til at personvernet av disse kunne svekkes, og som igjen kunne føre til at navn ble offentliggjort.

⁵⁹ Njølstad, 2008, s.561

Selv om holdningen nå er endret, er det ikke slik at krigsveteranene forteller alt de vet om Hjemmefrontens likvidasjoner. Et godt eksempel her er Tikken Manus, som jobbet som sekretær ved den britiske legasjonen i Stockholm, hun ble i 2008 intervjuet om hennes liv både under og etter krigen. I dette intervjuet blir hun spurt om blant annet likvidasjonene, hun er tydelig på at visse saker blir med henne i graven. Tikken Manus nekter å fortelle det hun vet om Hjemmefrontens likvidasjoner. Dette viser tydelig at selv om krigsveteranene etter hvert fikk en annen holdning angående forskning på emnet, så var det ikke slik at de nødvendigvis ville si hva de visste om dette. Tikken Manus mente som mange av de andre krigsveteranene at likvidasjonene måtte gå i glemmeboken.⁶⁰

Eksemplet ovenfor med Tikken Manus viser at så sent som i 2008 så viket ikke krigsveteranene fra taushetsplikten. Personvernet av sine kamerater står fremdeles sterkt. Etter all sannsynlighet vil mye av faktaene rundt forskjellige likvidasjoner gå i graven med krigsveteranene.

Forfatteres og historikers holdninger

En kan påstå at flere historikere også har hatt tilnærmet lik holdning til Hjemmefrontens likvidasjoner, som krigsveteranene hadde etter krigen. Grunnlaget for denne påstanden er at historikere har kviet seg for å skrive om denne delen av motstandsarbeidet. Muligens fordi krigsveteranene ikke har ønsket forskning på emnet, og at forskning på emnet har vært vanskelig på grunn av sperrede arkiver. Dette har ført til at det er skrevet svært lite om emnet før bøkene til Ulateig og Moland ble utgitt på 90-tallet.

Holdningene til blant annet krigsveteranene og historikere om dette emnet har ført til at historieskrivningen om motstandsarbeidet i Norge under okkupasjonen ikke har vært nyansert nok. Det har i årene etter krigen og helt frem til i dag, blitt fokusert svært mye på noen få sider av motstandsarbeidet, blant annet sabotasjeaksjoner.

På slutten av 80-tallet og begynnelsen av 90-tallet ser man en klar holdningsendring blant historikere og forfattere om Hjemmefrontens likvidasjoner. Bøkene til Ulateig og Moland ble utgitt på 90-tallet, men også andre bøker som tok for seg Hjemmefrontens likvidasjoner ble utgitt dette tiåret. Eksempler her er bøkene til Odd Myklebust «Historien om et lovlig mord», utgitt i 1997 og «En blodig dokumentasjon fra oppgjøret med Rinnan banden» skrevet av Klaus Grøneng, utgitt i 1995.

⁶⁰ Radio dokumentar, NRK radio, intervju av Tikken Manus, 2008

Her ser man en klar forskjell på forfatteres holdninger til emnet, noen skriver bøker om emnet, mens andre ikke vektlegger det i særlig grad. Christensen har i sin bok utgitt i 2011, nesten ikke skrevet om Hjemmefrontens likvidasjoner, mens Olav Njølstad bare noen år tidligere skrev betydelig mye om det i sin bok om Hauge. Er det forfatterens egne holdninger til emnet som kommer frem her, eller har det emnet i de senere årene igjen blitt mer tabubelagt å snakke om? Med tanke på at Moland sin bok ble gitt ut på nytt i 2011, virker det lite sannsynlig at emnet i de senere årene har blitt mer tabubelagt igjen.

Det som virker mer sannsynlig er at Christensen gjennom sin bok om Oslogjengen ønsket å fokusere på de storstilte sabotasjeaksjonene som ble utført av gruppen, enn å skrive om den litt mørkere delen av motstandsvirksomheten. Noe han ikke er alene om, flere forfattere har opp igjennom årene i hovedsak fokusert på de storstilte sabotasjeaksjonene som ble utført av motstandsbevegelsen. Selv motstandsmennene har fokuserer mest på dette.

Fokuset til forfattere og historikere virker å ha ligget på andre sider av motstandsarbeidet, mens den mørkere delen av motstandsvirksomheten har kommet litt i bakgrunnen. De fleste bøker som tar for seg okkupasjonstiden har ikke behandlet likvidasjonsspørsmålet som Hjemmefronten sto ovenfor under krigen. Dette har en sammenheng med lite forskning på emnet, samt holdningen til emnet. Denne delen av motstandsvirksomheten har ikke blitt vektlagt, det kan virke som om holdningen har vært at dette skal gå i glemmeboken.

Samtidens holdninger preger historieskrivingen

Ingen klarer å skrive en bok om et emne uten å bli påvirket av samtidens holdninger. Dette gjelder for samtlige temaer og forfattere. Historiografi er historikers forhold til sitt historiske stoff. Med andre ord så er det historien om historie. Historiografi er den gren av historievitenskapen som behandler dennes egen utvikling.⁶¹ Historiografi tar for seg de grunnleggende kjennetegn ved historieskrivning.

Historikere blir ikke bare påvirket av sin egen samtid, men også av fagmiljøet de er en del av. Dette er med på å påvirke hva som blir skrevet om og hva man unnlater. Historikere blir som alle andre også påvirket av samfunnsmessige dagsaktuelle spørsmål.⁶² Dette påvirker hva som blir skrevet om. Samtidig som historikere og andre forskere er med på å gjøre spørsmål dagsaktuelle.

⁶¹ Weidling, 09.04.2013, artikkel om Historiografi, Store Norske Leksikon.

⁶² Weidling, 09.04.2013, artikkel om Historiografi, Store Norske Leksikon

Det at samtidens holdninger påvirker oss kan gjøre det vanskelig å skrive objektivt om et tema. I etterkrigsårene er det tydelig at samtidens holdninger til Hjemmefrontens likvidasjoner har preget historieskrivingen. Da det er lite om emnet i relevant litteratur fra denne tiden. Det er ikke bare i litteraturen at dette er tydelig, avisene bærer også preg av at dette ikke skulle skrives om. Som tidligere vist finnes det svært få artikler om emnet i arkivene til Aftenposten fra rett etter krigen.

Samtidens holdninger til Hjemmefrontens likvidasjoner er med andre ord under konstant endring. Rett etter krigen var dette et emne som skulle glemmes. Det er liten endring i holdningene frem til 90-tallet, da det mer åpenhet rundt emnet, med en forskningsbasert bok om likvidasjonene, og man så på likvidasjonene med et mer kritisk blikk. I dag, 70 år etter krigens slutt, er holdningene blant folk – særlig historie studentene – at alle sider av okkupasjonen burde komme frem i lyset og bli gjenstand for forskning. Dette gjelder ikke bare Hjemmefrontens likvidasjoner, men også forskning på landssvikerarkivet er viktig for studentene, og ikke minst kvinnes rolle under okkupasjonen.

Fortsatt et tabubelagt emne?

Er Hjemmefrontens likvidasjoner fremdeles tabubelagt? I dag, 70 år etter krigen, begynner Hjemmefrontens likvidasjoner å bli mindre tabubelagt. Mye av grunnen til dette kan være at det er få gjenlevende krigsveteraner fra den tiden igjen. Dagens befolkning har okkupasjonen på god avstand og for de fleste av oss er det bare noe vi leser om i historiebøker, ikke noe vi husker selv. Dette er med på å endre samfunnets syn på hva som ikke bør og hva som bør bli skrevet om.

Et såpass ømfintlig emne som Hjemmefrontens likvidasjoner, vil etter all sannsynlighet forbli noe tabulagt, dette på grunn av hva dette emnet faktisk handler om. Det er tross alt snakk om situasjoner der motstandsfolk tok livet av en annen person, på grunn av at vedkommende var ansett som såpass farlig for motstandsvirksomheten at dette var nødvendig. Selv i dagens samfunn er dette emnet ømfintlig, og noe ikke alle er like komfortable med å snakke eller skrive om. Det at det 70 år etter krigen gis ut bøker om motstandskampen som bare så vidt nevner likvidasjoner, er et klart eksempel på dette.

Oppsummering

For at 90-tallet kunne bli et vendepunkt for skrivingen om Hjemmefrontens likvidasjoner måtte historikere, forfattere, krigsveteraner og befolkningen generelt gjennom en holdningsendring til emnet.

Hjemmefrontens likvidasjoner har helt siden krigens slutt vært preget av krigsveteranene holdning til dette emnet. Krigsveteranene har i sine bøker om deres virksomhet under okkupasjonen bare så vidt vært inne på emnet. Jens Chr. Hauge viker aldri fra denne holdningen om forskning på Hjemmefrontens likvidasjoner. Selv ikke etter utgivelsen av Ulateig sin første bok om emnet.

Problemet med å hemmeligholde deler av motstandsvirksomheten, som Hjemmefrontens likvidasjoner, er at det har ført til mye oppspinn og «mystifisering» av emnet. Det er altså blitt et slags tomrom i skrivingen om motstandskampen under okkupasjonen av Norge, der deler av motstandsarbeidet ikke er inkludert, på grunn av at flere mente at det ikke skulle inkluderes i litteraturen. Det er mange som ikke kjenner så godt til denne delen av motstandsarbeidet, nettopp fordi det ikke står så mye om det. Det er beklagelig at krigsveteranens holdning til emnet i så stor grad har vært med å prege hva som ble inkludert i litteratur om okkupasjonen.

Krigsveteranene ville ikke at dette skulle forskes på av hensyn til de som hadde likvidasjoner som en av sine oppgaver. De var redd for at personvernet kunne svekkes og navn publiseres dersom dette ble forsket på. Det er fremdeles ikke slik at krigsveteranene forteller alt de vet om Hjemmefrontens likvidasjoner. Et godt eksempel her er Tikken Manus, som så sent som i 2008 ikke ville fortelle det hun visste om likvidasjonene i en radio dokumentar. Hun mente, som mange andre krigsveteraner, at likvidasjonene måtte gå i glemmeboken.

En kan påstå at flere historikere og forfattere har hatt tilnærmet lik holdning til likvidasjonene som det krigsveteranene har hatt. Grunnlaget for denne påstanden er at historikere har kviet seg for skrive om denne delen av motstandsarbeidet. Denne holdningen til emnet har ført til at skrivingen om okkupasjonstiden ikke har vært nyansert nok. Det har i årene etter krigen og frem til i dag blitt fokusert svært mye på noen få sider av motstandsarbeidet.

På slutten av 80-tallet og begynnelsen av 90-tallet ser man en klar holdningsendring blant historikere og forfattere om Hjemmefrontens likvidasjoner. Eksempler på dette er bøkene til Ulateig og boken til Moland, men også Odd Myklebust sin bok «Historien om et lovlig mord» utgitt i 1997 og «En blodig dokumentasjon fra oppgjøret med Rinnan banden» skrevet av Klaus Grøneng, utgitt i 1995.

Man kan tydelig se forskjeller på forfatteres holdninger til emnet, noen skriver bøker om emnet, mens andre ikke vektlegger det i særlig grad. Eksempel på dette er Christensen som nesten ikke har skrevet om dette i sin bok, utgitt i 2011. Njølstad har, i motsetning til Christensen, behandlet dette emnet grundig i sin bok om Jens Chr. Hauge, utgitt i 2008. Det er

mest sannsynlig forfatteres egne holdninger til emnet som kommer frem her. Det virker lite sannsynlig at emnet har blitt mer tabubelagt igjen i de senere årene. Fokuset til mange forfattere og historikere har ligget på sabotasjeaksjonene, og ikke den mørkere delen av motstandsvirksomheten, denne delen har havnet litt i bakgrunnen.

De fleste bøker som tar for seg okkupasjonstiden har ikke behandlet likvidasjonsspørsmålet som Hjemmefronten sto ovenfor under krigen. Denne delen av motstandsarbeidet har ikke blitt vektlagt, det kan virke som om holdningen har vært at dette skal glemmes.

Ingen klarer å skrive en bok om et emne uten å bli påvirket av samtidens holdninger.

Historiografi er historiens forhold til sitt historiske stoff. Dette er altså historien om historie.

Historiografi er den grenen av historievitenskapen som behandler dennes egen utvikling.

Historikere blir også påvirket av fagmiljøet de er en del av, i tillegg til samtiden.

Det at man blir påvirket av sin samtids holdninger kan gjøre det vanskelig å skrive objektivt om et tema. Dette ser man tydelig i etterkrigsårene, da det er lite om likvidasjonene i relevant litteratur fra denne tiden. Dette er også tydelig i avisene fra denne perioden.

Samtidens holdninger til Hjemmefrontens likvidasjoner er under konstant endring. Rett etter krigen var dette et emne som skulle gå i glemmeboken. På 90-tallet ble det mer åpenhet rundt dette emnet. 70 år etter krigen er holdningen blant folk – spesielt studentene – at det er viktig at alle sider ved okkupasjonen kommer frem i lyset og blir gjenstand for forskning.

Hjemmefrontens likvidasjoner begynner å bli mindre tabubelagt. Mye av grunnen kan være at det er få gjenlevende krigsveteraner fra denne tiden igjen. For de fleste av oss er dette en periode som vi ikke husker selv. Dette er med på å endre samfunnets syn på hva som bør og ikke bør skrives om. På grunn av at dette emnet er så ømfintlig som det er, vil det mest sannsynlig alltid være litt tabubelagt.

Konklusjon

I dette kapittelet konkluderes det med at holdningene til Hjemmefrontens likvidasjoner er under konstant endring. Man kan tydelig se en endring av holdningene til emnet frem mot vendepunktet på 90-tallet. Det er også beklagelig at krigsveteranens holdninger til Hjemmefrontens likvidasjoner har påvirket dette emnet i så stor grad som det har gjort.

Videre konkluderes det med at skrivingen om okkupasjonstiden tydelig har vært påvirket av samtiden. Rett etter krigen var Hjemmefrontens likvidasjoner nesten ikke inkludert i litteraturen eller i avisene, mens det i dag blir behandlet mer grundig. Dette på grunn av

endringene i samtidens holdninger til emnet. Dagens historie studenter er opptatt av at alle sider ved okkupasjonen skal bli gjenstand for forskning.

Tilslutt konkluderes det med at holdningene til Hjemmefrontens likvidasjoner i stor grad har vært med på å påvirke hvordan det har blitt fremstilt. Frem til 90-tallet virker det som om holdningen var noe positiv til likvidasjoner, man stilte i hvert fall ikke kritiske spørsmålstegn til emnet. De kritiske oppslagene på 90-tallet viser at holdningene til emnet hadde blitt drastisk endret. Denne holdningen, som er sterkt representert blant historie studentene, strekker seg også til andre deler okkupasjons historien som det ikke er skrevet så mye om ennå.

Kapittel 8: Likvidasjonens plass i litteraturen

Innledning

Burde Hjemmefrontens likvidasjoner blitt gjenstand for forskning? Har denne delen av motstandskampen noe i historiebøkene å gjøre? I dette kapittelet vil jeg forsøke å svare på disse spørsmålene. Tilslutt vil jeg oppsummere og konkludere dette kapittelet.

Som vi har sett så ble Hjemmefrontens likvidasjoner gjenstand for forskning på 90-tallet. Etter vendepunktet har emnet fått en større plass i litteraturen, er dette positivt eller burde dette emnet gå i glemmeboken?

Burde det blitt forsket på?

Som vi har sett så ble ikke Hjemmefrontens likvidasjoner frem til 90-tallet forsket ordentlig på. Det er flere grunner til dette, blant annet at krigsveteranene ikke har ønsket forskning på dette, og at historikere har kviet seg for å skrive om dette, muligens av hensyn til krigsveteranene. En annen grunn er at arkivene som inneholder dette materialet ikke har vært åpen for innsyn. Dette har gjort forskning på emnet vanskelig.

Til tross for dette burde Hjemmefrontens likvidasjoner ha vært gjenstand for forskning mye tidligere enn det ble. Dette for å unngå at historieskrivningen om okkupasjonen av Norge ble fremstilt uten at alle sider var like inkludert. Det er like viktig å se på de storstilte sabotasjeaksjonene som motstandsgruppene utførte som å se på likvidasjonsproblematikken som de sto ovenfor. Som historiker burde man strebe etter å fremstille motstandskampen så nyansert og korrekt som mulig.

Det er svært viktig for ettertiden at alle deler av motstandskampen blir skrevet om og forsket på. Det er på denne måten vi kan få et nyansert og riktig bilde av hvordan motstandskampen var under okkupasjonen av Norge. Når en leser bøker og ser på filmer om krigen, kan det virke som om de kun utførte store sabotasjeaksjoner og unnslopp Gestapos klør.

Likvidasjonsproblematikken var en ømfintlig del av motstandsarbeidet og noe som den norske Hjemmefront ikke tok lett på, likevel er det en viktig del, som burde ha vært gjenstand for en grundig historisk studie mye tidligere.

Naturlig del av litteraturen?

Bøkene som jeg i denne oppgaven har tatt for meg, har i varierende grad handlet om Hjemmefrontens likvidasjoner. Det finnes litteratur om emnet, men emnet blir i ulik grad

behandlet i bøker om okkupasjonen. I denne delen av oppgaven vil jeg se nærmere på hvorvidt Hjemmefrontens likvidasjoner har fått en mer naturlig plass i litteraturen, og hvorvidt det burde ha det?

Det blir som vi har sett fremdeles utgitt bøker om okkupasjonen som ikke tar for seg dette fenomenet. Dette er uheldig, og viderefører en holdning som ikke lenger er like utstrakt verken blant befolkningen generelt eller hos krigsveteranene. Noe som igjen er med på å opprettholde et bilde av motstandskampen som ikke er helt riktig.

De fleste som er interessert i okkupasjonshistorien er klar over at Hjemmefronten likviderte farlige nazister og angivere, men de vet ikke i hvilken grad det ble utført. Dette kommer av at det ikke står så mye om dette i historiebøker, og dermed begynner folk å spekulere, og de baserer seg på ulike typer ville påstander.

Dette viser at det er svært viktig å inkludere alle sider ved motstandsarbeidet når en skriver om okkupasjonen av Norge. Vis man hele tiden unnlater å skrive om en del så oppstår det spekulasjoner rundt denne delen. Noe som har skjedd rundt Hjemmefrontens likvidasjoner. Og som kunne vært unngått hadde man fra rett etter krigen inkludert denne delen av motstandsarbeidet i litteraturen.

Selv om det ennå ikke har kommet frem i offentligheten hvem som utførte hver enkelt likvidasjon, bør ikke dette være avgjørende for hvorvidt likvidasjonsproblematikken inkluderes i litteraturen. Av hensyn til personvernet, mener jeg at hvem som utførte den enkelte likvidasjon ikke er så viktig, det som er viktigst er at Hjemmefrontens likvidasjoner blir tatt med i bøkene om motstandsvirksomheten som en like naturlig del som de storstilte sabotasjeaksjonene.

Det er viktig for ettertiden at historikere, forfattere og krigsveteranene skriver om motstandskampen i Norge på en måte som skaper et så riktig bilde som mulig. For å kunne gjøre dette, må alle sider ved motstandskampen inkluderes og behandles grundig i krigslitteraturen. Og for å kunne skrive om et emnet må det forskes på. Hjemmefrontens likvidasjoner har helt siden krigens slutt bare så vidt blitt inkludert i litteraturen, og bare der det har vært helt nødvendig. Dette skaper et skjevt bilde av motstandskampen, noe som er uheldig.

Boken til Arnfinn Moland om emnet og Olav Njølstad sin bok om Jens Chr. Hauge er gode eksempler her. I begge disse bøkene blir emnet inkludert og diskutert på en saklig og god

måte. Noe som igjen bidrar til mer åpenhet rundt emnet. I begge bøkene kommer det tydelig frem at denne delen av motstandsarbeidet ikke var noe Hjemmefronten tok lett på, men at de så det som en nødvendighet i noen tilfeller. Dette er viktig at kommer frem i bøker om motstandsarbeidet under okkupasjonen av Norge.

Det menes ikke her at en skaper et mer nyansert bilde ved å fremheve likvidasjonene og begynne å utelate andre deler av motstandskampen. Det som menes er at det er viktig at alle sider ved motstandskampen blir inkludert. Jeg hevder ikke at Hjemmefrontens likvidasjoner er viktigere å skrive om enn sabotasje. Men jeg mener at det er viktig for ettertiden at historieskrivningen er så nyansert som mulig, og at den får med seg alle sider. Dette for å skape et mer helhetlig og riktig bilde av okkupasjonen.

Etter vendepunktet på 90-tallet ser man at Hjemmefrontens likvidasjoner har fått en betydelig større plass i relevant litteratur. Dette fører igjen til at dagens unge får et mer helhetlig bilde av okkupasjonen av Norge. Denne mørkere delen av motstandsvirksomheten burde fra første stund hatt en like naturlig del i bøkene som de storstilte sabotasjeaksjonene. Dessverre så har ikke det vært tilfelle. Holdningsendringen som førte til vendepunktet på 90-tallet for skrivingen om Hjemmefrontens likvidasjoner har bidratt til at emnet er på vei til å få en mer naturlig plass i litteraturen.

Selv om skrivingen om Hjemmefrontens likvidasjoner under okkupasjonen av Norge har kommet en lang vei, er det fremdeles et godt stykke igjen før det har en like naturlig del av litteraturen om okkupasjonen som sabotasjeaksjonene.

Likevel kan man se en klar endring fra årene rett etter krigen og frem til i dag. Skrivingen om Hjemmefrontens likvidasjoner har gått fra å knapt nok bli inkludert i litteraturen til å få en stadig mer naturlig plass i bøkene. Hjemmefrontens likvidasjoner blir ikke bare kort nevnt lenger, men blir definert og gjennomgått på en måte som bidrar til å rette opp og tilbakevise ville påstander og feil om emnet.

Oppsummering

Hjemmefrontens likvidasjoner ble frem til 90-tallet ikke forsket ordentlig på. Det er flere grunner til dette, blant annet at krigsveteranene ikke ønsket forskning på emnet, og at historikere på bakgrunn av deres holdning har kviet seg for å forske på og skrive om emnet. I tillegg er flere av de relevante arkivene sperret, noe som har gjort forskning på emnet svært vanskelig.

Hjemmefrontens likvidasjoner burde ha vært gjenstand for forskning tidligere. Da det er viktig å inkludere alle sider av motstandskampen, for å få et så nyansert og riktig bilde som mulig. Dette er viktig med hensyn til ettertiden.

Likvidasjonsspørsmålet var en ømfintlig del av motstandsarbeidet og noe den norske Hjemmefronten ikke tok lett på.

Hjemmefrontens likvidasjoner blir i varierende grad behandlet i relevant litteratur. Det blir som vi har sett fremdeles utgitt bøker om okkupasjonen som ikke tar for seg dette fenomenet i noe utstrakt grad. Dette er svært uheldig og viderefører en holdning som ikke lenger er like utstrakt.

Det er viktig at likvidasjonsproblematikken blir behandlet i bøkene om okkupasjonen som en like naturlig del om for eksempel sabotasjen. Når deler av motstandsarbeidet ikke blir inkludert i litteraturen, skaper dette et skjevt bilde av motstandskampen, noe som er svært uheldig. Boken til Moland og boken om Hauge av Njølstad er gode eksempler på bøker som behandler Hjemmefrontens likvidasjoner nøye.

Det er ikke slik at man skal fremheve likvidasjonene på bekostning av andre sider av motstandskampen. Det som er viktig er å inkludere alle sider. Det er viktig for ettertiden at historieskrivingen er så nyansert som mulig, og at alle sider blir inkludert. Dette er med på å skape et mer helhetlig og riktig bilde av okkupasjonen.

Etter vendepunktet på 90-tallet ser man at Hjemmefronten har fått betydelig større plass i relevant litteratur. Denne delen av motstandsvirksomheten burde fra første stund hatt en like naturlig plass i bøkene som sabotasjeaksjonene.

Holdningsendringen som førte til vendepunktet på 90-tallet for skrivingen om Hjemmefrontens likvidasjoner har bidratt til at emnet er på vei til å få en mer naturlig plass i litteraturen. Selv om det har vært en endring og en forbedring her, så er et fremdeles et godt stykke igjen.

Hjemmefrontens likvidasjoner blir ikke bare kort nevnt lenger, men blir definert og gjennomgått på en måte som bidrar til å rette opp og tilbakevise ville påstander og feil om emnet.

Konklusjon

I dette kapitlet konkluderes det med at etter vendepunktet på 90-tallet har Hjemmefrontens likvidasjoner fått en mer naturlig plass i litteraturen. Emnet har gått fra å knapt nok bli nevnt til at det blir grundig gjennomgått og definert. Dette er viktig for å kunne fremstille motstandskampen under okkupasjonen på en så korrekt og nyansert måte som mulig.

Videre konkluderes det med at Hjemmefrontens likvidasjoner burde vært forsket på tidligere. Det er viktig for ettertiden at alle sider ved motstandskampen blir inkludert i bøkene, uavhengig av hva slags emne det er. Dette for å få et så nyansert og riktig bilde som mulig. Det er positivt for skrivingen om okkupasjonen at alle sider ved denne perioden blir inkludert i relevant litteratur.

Tilslutt konkluderes det med at det er en positiv utviklingen vi her ser ved at Hjemmefronten likvidasjoner får en stadig mer naturlig og større plass i krigslitteraturen. Denne utviklingen vil forhåpentligvis tilslutt inkludere andre sider ved okkupasjonstiden som det ikke er skrevet så mye om i relevant litteratur ennå.

Kapittel 9: Oppsummering og konklusjon av hele oppgaven

Innledning

I dette siste kapitlet vil jeg oppsummere og gi en konklusjon for hele oppgaven. For å gjøre dette vil jeg gå igjennom hovedpoengene mine i oppgaven. Igjennom arbeidet med denne oppgaven har jeg sett på forskjellige sider ved Hjemmefrontens likvidasjoner, fra fakta rundt fenomenet til hvordan det har blitt fremstilt i relevant litteratur og i aviser. Jeg har også fokusert på hvorvidt det har vært en holdningsendring til Hjemmefrontens likvidasjoner. I dette kapitlet vil jeg gi et grundigere sammendrag enn det som er øverst i oppgaven, som kun tar med det helt vesentlige.

Sammendrag

I første kapittel presenterer jeg oppgaven og ser på utgangspunktet jeg hadde, før jeg tilslutt presenterer litteraturen. I andre kapittel ser jeg på metoden som blir brukt i oppgaven, samt kilder, avgrensning før jeg ser på definisjoner av ulike relevante begreper. I det tredje kapitlet ser jeg kort på noen fakta rundt Hjemmefrontens likvidasjoner. Det første som blir presentert i tredje kapittel er likvidasjonen av Karl A. Marthinsen, som operasjon Buzzard utførte. Denne likvidasjonen fant sted den 08.02.1945 og er den mest omtalte likvidasjonen i historiebøkene. Eksempelet med likvidasjonen av Karl Marthinsen er gjennomgående brukt i hele oppgaven.

Videre så vi at den norske motstandsbevegelsen ikke tok i bruk likvidasjoner før i 1942, det er ingen dokumenterte tilfeller av likvidasjoner utført av Hjemmefronten før det. Antallet som hovedsakelig brukes i denne oppgaven er hentet fra Moland sin bok om Hjemmefrontens likvidasjoner, nyutgivelse i 2011. Det ble ifølge Moland likvidert 5 personer i 1942, 13 i 1943. I 1944 utførte Hjemmefronten 41 likvidasjoner, mens det i det siste krigsåret ble utført 24 likvidasjoner.

Som vi har ser ut i fra antallet likvidasjoner, så ble dette ikke trappet ned mot slutten av okkupasjonen. Dette har en klar sammenheng med at Gestapo jaktet like intenst på motstandsfolk.

Deretter så vi på ulike operasjoner med henblikk på å utføre likvidasjoner og på å trene opp utvalgte Milorg folk til denne oppgaven. Disse operasjonene var sendt fra Storbritannia, den første var Bittern-operasjonen, som var mislykket, deretter fulgte Buzzard-operasjonen og Goldfinch-operasjonen. Rottejakt er betegnelsen på Hjemmefrontens likvidasjoner, og var

ofte konsentrert i perioden. En slik periode var blant annet september, oktober og november i 1944.

Deretter så vi at Hauge etter sitt andre London besøk ordnet det slik at det ble anledning til å delegere avgjørelsen om noen skulle likvideres nedover i systemet. Slik at personer som uventet dukket opp i farlige situasjoner og som ble vurdert som så farlige for motstandsbevegelsen i område kunne likvideres. Her ser vi at man i løpet av okkupasjonen fikk en dreining fra personfokus til situasjonsfokus. Som betyr at det i bestemte situasjoner, der det hadde oppstått akutt fare, som motstandsfolkene selv måtte vurdere i forhold til sin egen sikkerhet, kunne likvidasjon tillates.

Hauge hadde også et sterkt behov under okkupasjonen for å innhente norske og allierte militære myndigheters tillatelse til å bruke likvidasjoner av angivere mer aktivt. Som vi så i kapittel tre var grunnen til dette at uten en slik tillatelse kunne Milorgs legitimitet angående likvidasjonssakene bli svekket etter krigen. Dette gjaldt spesielt i saker der høytstående tyskere og NS-folk ble likvidert, som likvidasjonen av Karl Marthinsen.

I oppgaven har jeg også sett kort på represaliene etter en likvidasjon, og at disse kunne være harde mot sivilbefolkningen. Et eksempel her er represaliene etter likvidasjonen av Marthinsen, da 24 motstandsfolk og 4 gisler ble henrettet.

Det er viktig å huske på at likvidasjoner var en nødvendighet for å uskadeliggjøre angivere og farlige nazister, og ikke noe Hjemmefronten tok lett på. Gestapo iverksatte en mot-terror mot Hjemmefrontens likvidasjoner i 1944 og starten av 1945, dette for å prøve å svekke omdømmet til motstandsbevegelsen, noe som i liten grad lyktes.

Videre tok jeg for meg de fire kriteriene som Hauge i 1947 la frem for riksadvokaten. Disse kriteriene hadde ligget til grunn for Hjemmefrontens likvidasjoner under okkupasjonen av Norge. Moland har i sin bok delt Hjemmefrontens likvidasjoner opp i fem kategorier. Med utgangspunkt i kategoriene til Moland ser man at kriteriene som Hauge la frem hadde blitt fulgt under okkupasjonen.

Deretter så jeg på det forskjellige antallet likvidasjoner som ulike forfattere og offisielle kilder har hevdet. Ulateig hevder at Hjemmefronten likviderte om lag 150 personer, mens Moland på sin side hevder at antallet er 82. Det offisielle tallet i de første årene etter krigen var 55/65. Videre så vi at det er uenighet om formålet med Hjemmefrontens likvidasjoner. Ulateig hevder at formålet ikke bare var å beskytte Hjemmefrontens operasjoner, baser og

medlemmer, men at det hadde et annet formål i tillegg, nemlig å skape frykt og terror. Barstad på sin side mener at hevn-elementet og statueringen av eksempler aldri fikk noen utbredelse i Norge.

Som vi så i kapittel 5 har motstandsmennene i varierende grad skrevet om likvidasjonene. I tillegg finnes det få bøker som utelukkende tar for seg Hjemmefrontens likvidasjoner. Eksempler på slike bøker er bøkene til Ulateig og Moland. Likvidasjonsspørsmålet er lite behandlet i bøker utgitt før vendepunktet, som vi i oppgaven har sett at er typisk for skrivingen om dette emnet før 90-tallet. Emnet bærer preg av at det har vært lite forskning på det. Den første boken til Ulateig om emnet er viktig i denne sammenheng, da utgivelsen av denne var med på å sette fokus på denne delen av motstandskampen, i tillegg skapte denne utgivelsen en sterk debatt.

Boken til Njølstad om Hauge er et godt eksempel på en bok utgitt etter vendepunktet som tar for seg likvidasjonsproblematikken grundig. Et eksempel på en bok utgitt etter vendepunktet som ikke tar for seg emnet like grundig er Christensens bok om Oslogjengen, i denne boken blir likvidasjonene bare kort nevnt.

90-tallet er tiåret der Hjemmefrontens likvidasjoner blir gjenstand for forskning. Det er også «krisetallet» i omtalen av Hjemmefrontens likvidasjoner. Omtalen har gått fra å være positiv, selv om det i stor grad ikke ble inkludert i litteraturen, til de kritiske oppslagene på 90-tallet.

Aftenposten hadde den 9. februar 1945 en artikkel om likvidasjonen av Karl Marthinsen. Dette er en relativt nøytral artikkel, ord som «mordere» blir brukt, men ikke «terrorister». Ordet «likvidasjon» blir ikke brukt.

Aftenposten hadde også en artikkel den 10. februar 1945. I denne artikkelen refereres det til represaliene etter likvidasjonen av Karl Marthinsen, men det blir i artikkelen kalt for «reaksjoner». Artikkelen går ikke inn på hva disse «reaksjonene» var. I motsetning til forrige artikkel blir Hjemmefronten her omtalt som «terrorister» og «forbrytere».

Aftenposten hadde i tillegg en artikkel om begravelsen av avdøde, den 15. februar. Ordet «likvidasjon» blir ikke brukt i noen av artiklene.

Det er lite om Hjemmefrontens likvidasjoner i Aftenpostens arkiver fra rett etter krigen. Det er lite endring her frem til 90-tallet. Aftenposten fulgte debatten rundt utgivelsen av boken til Ulateig nøye.

Befolkningen viser fremdeles en interesse for okkupasjonstiden. Eksempler på dette er avisartikler om emnet, blant annet VGs artikkel om likvidasjonen av Karl Marthinsen 8. februar 2015. Et annet eksempel er Aftenposten, som den 8. februar 2005 hadde en artikkel om likvidasjonen av Karl Marthinsen.

Selv om begge disse artiklene er publisert på 2000-tallet er ikke ordlyden i artiklene den samme. Eksempler på dette er VG sin bruk av ordet «konsekvenser» der Aftenposten har brukt ordet «represalier». I tillegg operer de med ulike tall, VG hevder det ble skutt 32 personer som represalier etter likvidering av Marthinsen, Aftenposten hevder at det ble skutt 28 personer.

I siste del av 1944 satte Hjemmefrontens ledelse i gang en opinionsundersøkelse i Milorg-distriktene. I følge opinionsundersøkelsen var sivilbefolkningen positiv til likvidasjon som virkemiddel, forutsatt at vedkommende var så farlig for motstandsvirksomheten at det var nødvendig.

For at 90-tallet skulle bli et vendepunkt for skrivingen om Hjemmefrontens likvidasjoner måtte historikere, forfattere, krigsveteraner og befolkningen generelt gjennom en holdningsendring til emnet.

Hjemmefrontens likvidasjoner har helt siden krigens slutt vært preget av at krigsveteranene ikke har ønsket forskning på emnet. Hauge viket aldri fra denne holdningen.

Det har på grunn av dette vært et tomrom i skrivingen om motstandskampen under okkupasjonen av Norge, der deler av motstandsarbeidet ikke har vært inkludert, fordi flere har ment at det ikke burde inkluderes i litteraturen. Det er beklagelig at krigsveteranenes holdning til emnet i så stor grad har vært med på å prege hva som blir inkludert i litteraturen om okkupasjonen.

Det er fremdeles ikke slik at krigsveteranene forteller alt de vet om likvidasjonene. Tikken Manus er et godt eksempel her, hun ville så sent som i 2008 ikke fortelle det hun visste om likvidasjonene.

En kan påstå at flere historikere og forfattere har hatt en tilnærmet lik holdning til emnet som krigsveteranene. Dette på grunnlag av mangelen på forskning og skriving om emnet. På slutten av 80-tallet og begynnelsen av 90-tallet ser man en klar holdningsendring blant historikere og forfattere om Hjemmefrontens likvidasjoner. Denne delen av motstandskampen

har ikke blitt vektlagt i litteraturen, det kan virke som at holdningen har vært at dette skulle glemmes.

Alle blir påvirket av sin egen samtid. Dette er tydelig i etterkrigsårene, da det er lite om likvidasjonene i relevant litteratur fra denne perioden. Dette er også tydelig i avisene fra denne tiden. Samtidens holdninger til emnet er i konstant endring. Rett etter krigen skulle dette glemmes. På 90-tallet ble det mer åpenhet rundt emnet. I dag er spesielt historie studentene opptatt av at alle sider ved okkupasjonen kommer frem i lyset.

Hjemmefrontens likvidasjoner begynner å bli mindre tabubelagt. Men vil mest sannsynlig alltid være litt tabubelagt på grunn av emnets natur.

Det at flere relevante arkiver har vært sperret, har bidratt til at forskning på emnet har vært vanskelig. Hjemmefrontens likvidasjoner burde ha vært gjenstand for forskning tidligere.

Det er uheldig at det fremdeles utgis bøker om motstandskampen som ikke behandler likvidasjonsproblematikken. Det er viktig at alle deler av okkupasjonstiden blir inkludert i litteraturen, og får en like naturlig plass som for eksempel sabotasjen.

Konklusjon

I denne oppgaven har jeg sett på hvordan Hjemmefrontens likvidasjoner under okkupasjonen av Norge har blitt fremstilt i relevant litteratur og i aviser. I tillegg har jeg sett på om det har vært en endring i fremstillingen av likvidasjonene, og når dette eventuelt har skjedd. Jeg har også sett på om det har vært en holdningsendring i angående Hjemmefrontens likvidasjoner.

90-tallet fremstår som et vendepunkt for omtalen av Hjemmefrontens likvidasjoner. Det konkluderes her med at det er 90-tallet som er «krisetallet» for omtalen av Hjemmefrontens likvidasjoner, her har man en overgang fra en positiv vurdering, selv om man ikke skrev så mye om det, til kritiske oppslag. Det var på 90-tallet at likvidasjonene ble gjenstand for forskning, noe som er med på å understreke overgangen man ser dette tiåret.

Fremstillingen av Hjemmefrontens likvidasjoner har som vist i oppgaven vært under endring siden den første krigslitteraturen ble utgitt. Det har etter vendepunktet blitt viet stadig mer plass i litteraturen, og fremstillingen av emnet har blitt grundigere, likvidasjonsproblematikken som Hjemmefronten sto ovenfor under okkupasjonen blir stadig grundigere behandlet i litteraturen.

Ut i fra mitt arbeid med oppgaven konkluderes det med at Hjemmefrontens likvidasjoner begynner å få en mer naturlig plass i krigslitteraturen, om ikke helt på lik linje med andre emner, så i hvert fall mer nå enn tidligere. Emnet bærer preg av at det ikke har vært forsket mye på, ved at fremstillingene av likvidasjonene før vendepunktet ikke var kritiske. Det ble ikke stilt spørsmålstegn ved Hjemmefrontens likvidasjoner i litteraturen, i hvert fall ikke på en måte som man som leser kan oppfatte.

Videre kan det konkluderes med at omtalen av Hjemmefrontens likvidasjoner i avisene også har gjennomgått en endring. Ut i fra materialet jeg har jobbet med i denne oppgaven, kan man se at emnet var lite skrevet om i avisene rett etter krigen, i henholdsvis Aftenposten og VG. Hjemmefrontens likvidasjoner dukker stadig opp i avisene, spesielt i anledning jubileer, som avisartiklene brukt som eksempler i oppgaven viser. Dette understreker også en interesse man regner med at befolkning har for emnet.

Avgrensningen som jeg gjorde med hensyn til avisene viste seg å være for avgrensende, og materiale jeg da satt igjen med ble fort begrensende. Dette utgjorde at jeg ikke fikk sett så mye på utviklingen av fremstillingen av Hjemmefrontens likvidasjoner i avisene som jeg opprinnelig hadde tenkt. Likevel fikk jeg et godt overblikk over omtalen av emnet i Aftenposten og VG, og fikk sett på fremstillingen av emnet her.

En annen faktor jeg i gjennom arbeidet med oppgaven har sett på er holdningene til historikere, forfattere, krigsveteraner og befolkningen generelt angående Hjemmefrontens likvidasjoner. Det konkluderes med at det har vært en holdningsendring tilknyttet Hjemmefrontens likvidasjoner. Rett etter krigens slutt var holdningen at dette skulle glemmes, en holdning som gradvis mot 90-tallet var i endring. I dag er spesielt historie studentene opptatt av at alle sider ved okupasjonstiden skal forskes på og skrives om. Holdningsendringen er da tydelig ut i fra materiale jeg har jobbet med. Denne holdningsendringen har vært med å bidra til at 90-tallet ble et vendepunkt.

Litteraturliste

Aftenposten, 09.02.1945

Lest: 23.03.2015

URL: <http://eavis.aftenposten.no/aftenposten/11834/1//?query=Karl%20Marthinsen>

Aftenposten, 10.02.1945

Lest: 23.03.2015

URL: <http://eavis.aftenposten.no/aftenposten/11117/4//?query=Karl%20Marthinsen>

Aftenposten, 15.02.1945

Lest: 23.03.2015

URL: <http://eavis.aftenposten.no/aftenposten/11859/3//?query=Karl%20Marthinsen>

Aftenposten, 08.02.2005

Lest: 05.05.2015

URL:

<http://eavis.aftenposten.no/aftenposten/81117/16//?query=Hjemmefrontens%20likvidasjoner>

Barstad, Tor Arne, 1987

«Pelle-gruppa»

Forlag: J.W. Cappelens Forlag

Christensen, Jan, 2011

«Oslogjengen, Europas beste sabotørgruppe»

Forlag: Nova Forlag

Fjørtoft, Kjell, 1997

«Oppgjøret som ikke tok slutt»

Forlag: Gyldendal

Forskningsetiske komiteene, «Kvalitativ metode», skrevet av Katrine Fangen

Lest: 06.05.2015

URL: <https://www.etikkom.no/FBIB/Introduksjon/Metoder-og-tilnarminger/Kvalitativ-metode/>

Intervju av Tikken Manus, NRK radio, 2008

Sett: 30.04.2015

URL: <http://radio.nrk.no/serie/radiodokumentaren/MDUP01003514/15-07-2014>

Moland, Arnfinn, 1999 (ny utgivelse 2011)

«Over Grensen? Hjemmefrontens likvidasjoner under den tyske okkupasjonen av Norge 1940-1945»

Forlag: Nova Forlag

Moland, Arnfinn og Ivar Kraglund, 1987

«Hjemmefront» bind 6 i «Norge i Krig»

Forlag: Aschehoug

Njølstad, Olav, 2008

«Jens Chr. Hauge: Fullt og helt»

Forlag: Aschehoug

Njølstad, Olav, 2012

«Professor Tronstads krig

Forlag: Aschehoug

Sunde, Asbjørn, 1947 (ny utgivelse 1987, 2009)

«Menn i mørket»

Forlag: Spartacus Forlag AS

Sønsteby, Gunnar, 1960 (ny utgivelse 1999, 2010)

«Rapport fra nr.24»

Forlag: Pantagruel

Ulateig, Egil, 1999

«De gode mot de onde»

Forlag: Forlaget Reportasje

VG, papirutgave, 08.02.2015

Lest: 09.02.2015

Veum, Eirik, 2012

«Nådeløse nordmenn, Statspolitiet 1941-1945»

Forlag: Kagge Forlag

Weidling, Tor Ragnar, 09-04.2013

Lest: 08.03.2015

URL: <https://snl.no/historiografi>